

**T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı
Urdu Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**URDUCA ŞİİRDE ROMANTİZM
VE
EMCED İSLÂM EMCED**

**Onur Kılıçer
2501131224**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Halil Toker**

İstanbul 2015

**This work was supported by Scientific Research Projects
Coordination Unit of Istanbul University. Project number: 49259**

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Onur KILIÇER

Numarası : 2501131224

Anabilim/Bilim Dalı: Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Danışman Öğretim Üyesi: Prof. Dr. Halil
Dah Urdu Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı TOKER

Tez Savunma Tarihi: 08.07.2015

Tez Savunma Saati :14.00

Tez Başlığı : Urduca Şiirde Romantizm ve Emced İslâm Emced

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Hüseyin YAZICI		
2- Prof. Dr. Halil TOKER		Kabul
3- Doç. Dr. Osman Gazi ÖZGÜDENLİ		

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. Ali GÜZELYÜZ		Kabul
2- Yrd. Doç. Dr. Ahmet Murat ÖZEL		Kabul

ÖZ

Urduca Şiirde Romantizm ve Emced İslâm Emced

Onur Kılıçer

Çalışmamızın konusunu, Urdu Edebiyatı'nın son dönemdeki en önemli şairlerinden olan ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra etkisini göstermeye başlayan romantizm akımının en önemli temsilcilerinden biri olan Emced İslâm Emced oluşturmaktadır. Tezimizde, halen hayatta olan Emced İslâm Emced'in hayatı ve şiirleri ile romantizm akımının edebiyata duyguyu dâhil ederek doğa betimlemeleri ve insanın iç dünyasına ilişkin anlatımlarla eserlerde kendini göstermesi ele alınarak edebiyata katkısı tahkik edilecektir. Romantizm akımının, Pakistan'ın ünlü şairi ve filozofu Muhammed İkbal başta olmak üzere Urdu edebiyatında hem nesirde hem de şiirde pek çok temsilci bulunmaktadır.

Urdu şiirinde romantizm akımının temsilcilerinden olan ve aynı zamanda Pakistan'da gelişen Modern Urdu Edebiyatı'nın yaşayan en önemli şairlerinden biri olan Emced İslâm Emced 1944 yılında Pakistan'ın Lahor kentinde dünyaya gelmiştir. On altı şiir kitabı, iki seyahatnamesi, gazete makalelerinden oluşan altı kitabı bulunan Emced, edebiyat alanında Pakistan ve Pakistan dışında pek çok ödüle layık görülmüştür.

Bu çalışmamızda bu akımın yaşayan en önemli temsilcilerinden Emced İslâm Emced, hayatı ve şiirleri incelenerek Urdu edebiyatına olan katkısı ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Romantizm, Urduca Şiir, Hint Alt Kıtası, Emced İslâm Emced, Pakistan

ABSTRACT

Romanticism in Urdu Poetry and Amjad Islam Amjad

Onur Kılıçer

The subject of our study, Amjad Islam Amjad who is one of the most important writers in the Romanticism in Urdu Literature. In the Thesis, Romanticism includes emotion to literature and shows itself which is description of nature and narratives on the man's inner world. In this perspective, Amjad Islam Amjad who is still alive and writing Urdu poems in Romanticism and his additive to literature will be investigated.

Amjad Islam Amjad is a representative of Romanticism in Urdu poetry and also he is the most important poet living in developing modern Urdu literature of Pakistan who was born in the city Lahor of Pakistan in 1944. Amjad has been awarded many prizes in literature Pakistan and outside Pakistan with his sixteen books of poetry, two travelogues performed and consisting of six books with newspaper articles.

In our study, Urdu Poetry romance by taking current, Amjad Islam Amjad who is the most important representative of this movement alive, his life and his poems will try to be addressed by examining the contribution of the literature.

Keywords: Romanticism, Urdu Poetry, The subcontinent, Amjad Islam Amjad, Pakistan

ÖNSÖZ

Emced İslâm Emced Urdu Edebiyatının yaşayan en büyük şairlerinden ve Urdu edebiyatında romantizm akımının önde gelen isimlerinden biridir. Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Emced, şairliğinin yanı sıra, senaryo yazarlığı, gazetecilik yapmış ve çalışmalarıyla Pakistan’ın en büyük ödülü olan Sitare-i İmtiyaz ödülüne layık görülmüştür. Bölünme öncesi ve henüz İngiliz hâkimiyeti altında bulunan Hindistan’ın Lahor şehrinde dünyaya gelen Emced, 1947 yılında Pakistan’ın kurulmasından sonra da yaşamını Lahor’da devam ettirmiştir. Lahor o dönem ilim ve kültür merkezi konumundadır. Dolayısıyla yaşadığı çevrenin şahsiyeti üzerine çok büyük etkisi olmuştur.

Çocukluğundan bu yana kitap okuma merakı olan Emced henüz çok küçük yaşlardan itibaren ailesinin kısıtlı imkânlarına rağmen edindiği kitapları okuyup muhafaza ederek, kendine bir kütüphane kurmuş, şiire olan yeteneği de bu süreçte ortaya çıkmıştır. Ayrıca küçükken halasından dinlediği masallar ise onun ufkunu senaryo yazarlığı konusunda genişletmiştir.

Emced İslâm’ın “Berzah” (1974), “Barış kî Âvaz” (1997) ve “Nezdîk” ‘in de (2009) aralarında bulunduğu on altı şiir kitabı, en meşhuru “Varis” olmak üzere on iki tane televizyon senaryosu, gezip gördüğü yerlere dair izlenimlerini aktardığı dört tane seyahatnamesi ve yazdığı gazete makalelerinden oluşan altı kitabı bulunmaktadır. Bu eserlere ilaveten Emced’in Urdu Dilinin diğer önemli şairlerinin şiirlerini derlediği ve incelediği kitapları bulunmaktadır.

Bu tez çalışmamızda bugün Pakistan’ın yaşayan en ünlü şairlerinden ve Urdu dilinin en güçlü temsilcilerinden olmasına rağmen, ülkemizde Emced İslâm Emced’in şiirleri ve hayatına dair derinlemesine bir çalışma yapılmamasından yola çıkılarak, onun Urduca şiirlerinde romantizm akımının nasıl ve ne şekilde işlendiği ele alınacak ve Emced İslâm Emced’in şiirlerini ülkemizde tanıtmaya çalışarak bu alandaki boşluk doldurulmaya çalışılacaktır.

3 bölümden oluşan tezimizde ilk bölümde Urdu edebiyatında akılcı ve maddeye dayanan Aligarh Hareketine tepki olarak ortaya çıkan Romantizm akımının gelişim evreleri ve temsilcileri anlatılacaktır. İkinci bölümde Emced İslâm Emced'in hayatı ve edebi kişiliği ele alınarak hakkında detaylı bilgi verilecektir. Son bölüm olan 3. Bölümde ise Emced İslâm'ın eserleri ve asıl konumuz olan şiirleri, romantizm akımı çerçevesinde incelenecek böylece Pakistan'ın bu önemli şahsiyetinin ülkemizde tanınması ve aynı zamanda Urdu şiirini coğrafyamıza tanıtılması sağlanacaktır.

Tezin konusu, tezin yazımı, kaynak araştırması ve kaynak temini sırasında danışmanlığını ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Halil TOKER'e, yine tezin yazımı sırasında evirlerde ve konularla ilgili bana destek veren hocam Prof. Dr. Celal SOYDAN'a, İstanbul Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları bölümü Urdu Dili ve Edebiyatı anabilim dalındaki tüm hocalarıma ve tezimin oluşumu sırasında fikir ve yönlendirmeleri ile bana destek olan Yrd. Doç. Dr. Murat ÖZTÜRK'e katkılarından dolayı sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca tezimi yazdığım sırada manevî olarak destek veren aileme ve eşim Roseena KILIÇER'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Tezimi destekleyen İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne şükranlarımı arz ederim.

Onur KILIÇER

İstanbul 2015

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar.....	ix
RESİMLER.....	x
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	xi
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: ROMANTİZM AKIMI.....	7
1.1. Modern Edebiyatta Romantizm ve Kısa Tarihi	7
1.2. Urdu Edebiyatı'nda Romantizm Akımı	9
1.2.1 Romantizmin Gelişim Evresi.....	9
1.2.2 Urdu Edebiyatında Romantizm Akımı.....	16
2.BÖLÜM: EMCED İSLÂM EMCED (1944 -).....	22
2.1. Hayatı ve Eğitimi.....	22
2.2. Şairliği.....	24
2.3. Fikir Hayatı ve Romantizm Akımına Dâhil Olması	30
3.BÖLÜM: EMCED İSLÂM EMCED'İN ESERLERİ VE ŞİİRLERİ.....	33
3.1. Eserleri	33
3.1.1. Şiir Kitapları.....	33
3.1.2. Seyahatnameleri	36
3.1.3. Televizyon Senaryoları	37
3.1.4. Ödülleri	38

3.2. Şiirleri	40
SONUÇ	104
KAYNAKÇA	106
DİZİN	109

TABLÖLAR

Tablo 1. *Romantizm akımı ve Aligarh hareketinin özelliklerinin karşılaştırması*
(s.27)

RESİMLER

Resim 1.1. *Emced İslâm Emced'in Pakistan Cumhur Başkanı'ndan çalışmalarından ötürü aldığı ödül. (s.26)*

Resim 1.2. *Emced İslâm Emced'in Pakistan Cumhur Başkanı'ndan edebiyat çalışmalarından ötürü aldığı ödül. (s.28)*

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu tezde, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde (DİA) kullanılan transkripsiyon alfabesi esas alınmakla birlikte Arap alfabesindeki sesli harfler ile Arap alfabesinde bulunmayan Urduca ve diğer Hint dillerindeki harfler için bazı değişikliklerle şu transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır.

Sesliler:

آ	: â, ā	اَ	: a, e
ی	: î	یَ	: i
ے	: ê	وُ	: u
ؤ	: û, ū		

Sessizler:

ب	: b	چھ	: çh	ش	: ş	گھ	: gh
بھ	: bh	ح	: ħ	ص	: ś	ل	: l
پ	: p	خ	: ħ	ض	: ẓ	لھ	: lh
پھ	: ph	د	: d	ط	: ṭ	م	: m
ت	: t	ڈ	: `d	ظ	: ṣ	مھ	: mh
تھ	: th	ڈھ	: `dh	ع	: `a	ن	: n
ٹ	: `t	ر	: r	غ	: ġ	نھ	: nh
ٹھ	: `th	ڑ	: `r	ف	: f	ں	: ñ
ٹھ	: ş	ڑھ	: `rh	ق	: ḳ	و	: v, o
ج	: c	ز	: z	ک	: k	ھ	: h
چھ	: ch	ژ	: j	کھ	: kh	ہ	: h, e
چ	: ç	س	: s	گ	: g	ی	: y

Buna ilaveten ÷lkemizde tanınan ve herkes tarafından bilinen yer ve şehir isimleri transkripsiyonsuz yazılmıştır.

KISALTMALAR

a.g.e. :	adı geçen eser
a.g.m. :	adı geçen makale
bkz. :	bakınız
c. :	cilt
<i>DİA</i> :	<i>Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i>
<i>İA</i> :	<i>Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi</i>
ö. :	ölümü
s. :	sayfa
sa. :	sayı

GİRİŞ

Urdu dili tarih boyunca değişik bölgelerde farklı isimlerle anılmıştır. Bu dilin Hindî, Dekenî, Gurî, Rihtî, Pencabî ve Urdu-yi Mu'alla gibi muhtelif isimleri bulunmaktadır. Urdu dilinin teşekkülünün Gazne Devleti hükümdarı Gazneli Mahmut'un (salt.998-1030) Pencap bölgesini ele geçirmesiyle bölgeye gelen Müslüman Türk askerlerinin konuştukları Farsça, Türkçe ile bölge halkının kullandığı yerel dillerin etkileşimiyle olduğu kabul edilmektedir. "Urdu" kelimesi Türkçe "ordu" kelimesinden gelmekte olup, kelimenin bizatihi kendisi de Türkçedir. Zamanla Farsçanın da etkisine maruz kalmış olan Urdu dili yerel dillerden ise en çok Pencap bölgesinde kullanılan Pencabî diliyle etkileşim göstermiştir.¹

Gurîler hanedanı sultanlarından olan Muhammed Gurî'nin (salt.1173-1202) döneminde Pencap bölgesini işgal etmesi ve Gurî'nin komutanlarının Delhi bölgesini fethetmesi tekrardan dilin değişime uğramasına sebep olmuştur. Delhi halkının konuştuğu Hâri Boli dili, Lahor bölgesinden gelen halkın konuştuğu Urduca'nın ilk hâli ile karışarak Urduca'nın günümüzde kullanılan şekli ortaya çıkmıştır.²

Yukarıda zikredilen şekilde Urduca Kuzey Hindistan'da gelişimini sürdürmüştür. Sultan Ala al-Din Halaci döneminde (salt.695-716/1296-1316) ve Muhammed Tuğluk döneminde (salt.725-752/1325-1351) Güney Hindistan'ın Deken bölgesine yapılan seferler ve Tuğluk'un bu bölgeyi başkent olarak kabul etmesi, Delhi'den gelen halkın yine bu bölgede konuşulan yerel dilleri kullanma ihtiyacı hissetmesine neden olmuştur. Bu vesile ile Delhi halkının konuştuğu Urduca'nın son hâli ile Deken bölgesinin yerel dilleri Marathi, Telugu, Kanarhi karışmış ve Urduca'nın Dekenî denilen şekli ortaya çıkmıştır. Dekenî özellikle edebi sahada yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Sufiler aracılığı ile büyüyen Urdu dili Farsça'nın yerine yukarıda adı geçen diller ile karışarak şiirde Gazel'in yerine Hint şiirlerinin özel yapılarıyla dolmuştur. Bu dönemlerde özellikle Deken'de Farsça şiirler yazılmakta idi

¹ Halil Toker, **Urdu şiirine genel bir bakış**, Şarkiyat Mecmuası 1998 sa.8, s. 285-305.

² Halil Toker, **a.g.m.**

ve edebi sahada bu dil daha yoğun şekilde kullanılıyordu. Ancak Dekken bölgesinde mutlu olmayan bir kısım Delhi halkı bu bölgeyi terk ederek geldikleri yer olan Delhi'ye göç etmiş ve bu sebeple iki farklı dil ve şiir dili ortaya çıkmıştır.³

Urdu şiirinin oluşum süreci ise XII. yüzyıldan itibaren başlamaktadır. Farsça'nın yoğun etkisiyle yazılan şiirler, zamanla gelişim göstererek ve özgün bir hüviyet kazanarak Urdu şiirinin bugünkü şeklini almasını sağlamıştır. Urdu şiirinin başlangıç dönemlerinde birçok yetenekli şair ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında Mas'ûd-i Sa'd-i Salmân (ö.515/1121) bulunmaktadır. Fakat onun şiirleri veyahut divânı günümüze ulaşamamıştır. Urdu şiirinin ilk dönemlerinde ise Sufî şairler ve Hindu din adamları şiir yazmışlardır. Bunlar arasında Hvaca Farîd al-Dîn Mas'ûd Şakar-ganc (ö.664/1265), Şayh Şaraf al-Dîn Bu `Ali Kalandar (ö.723/1323), dönemin önemli şairlerden biri olan Emir Hüsrev Dehlevî (ö.725/1325), Hvaca Banda-navâz (ö.825/1422), Şâh Mirânci Şams al-'Uşşâk (ö.902/1496), Sayyid Muhammad Cunnûrî (ö.910/1504), Şayh `Abd al-Kuddûs Kanbuhi (ö.912/1506), Şayh Burhan al-Dîn Canım (ö.990/1582?), Şayh Hûb Muhammad Çiştî (ö.920/1614), Kabir Dâs (ö.924/1518) ve Gûrû Nânak (ö.945/1538) vardır. Bu şairlerin arasında Dehlevî Hindistan'da yaşayan Türk asıllı şair, tarihçi ve mutasavvıf olarak İslâm dünyasında bilinmekle birlikte "Halik Bari" adlı eseri günümüze kadar ulaşmıştır.⁴

Hindistan'ın Dekken bölgesinde bulunan Müslüman-Türk hanedanlığı Behmenî Saltanatının (1347-1527) çöküşü ile birlikte hükümdarlıklarını ilân eden iki devlet ortaya çıktı. Bunlar Bicapur'da ki Adilşahiler devleti (1489-1686)⁵ ve Golkonda'da Kutubşahiler devleti (1512-1687)'dir⁶ ve bu bölge özellikle Yusuf Adilşah tarafından bilim ve edebi bir merkez haline getirildi. II. Adilşah'ın "Şahî" mahlasıyla Urdu dilinde yazdığı mesnevi, gazel, kaside, git ve dohraları bulunan bir divânı bulunmaktadır. Dönemin bir diğer devleti olan Kutubşahiler, önemli eserleri bulunan ve gazel, mersiye, kaside, mesnevi, kıt'a, rubai gibi çok çeşitli türlerde Urduca şiirler kaleme alan Muhammed Kuli Kutb Şah tarafından kurulmuştur. Bu dönemin

³ Halil TOKER, a.g.m.

⁴ Halil TOKER, a.g.m.

⁵ Erdoğın Merçil, "Adilşahîler", **DİA**, İstanbul 1988, 384-386.

⁶ Y. Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi**, c. I, TTK, Ankara 1987.

şairleri arasında Şeyh Ahmed Dekenî (ö.1066/1656), Molla Vachi (ö.1070/1659), İbn Naşatî (ö.981/1573), Hicrî 1083-1098 Milâdî 1672-1686 tarihlerinde hüküm süren Abul Hasan Tana Şah gibi önemli şairler bulunmaktadır.⁷

Deken'e yaptığı seferler ile bilinen Babür İmparatorluğu sultanı Evreng-zib Alemgir zamanında Kuzey Hindistan'dan gelen şairler ile Farsça daha yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştı. Bu vesile ile yaşadığı dönemin ve Urdu edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan Velî Dekenî (ö.1133-38/1720-25)⁸, Urduca gazelerde Farsça terkeb, kelime ve vezinleri isti'mâl etmiş ve bu dönemlerde yaygınlaşacak olan İham sanatını şiirlerinde çok başarılı bir şekilde kullanmıştır. İham genel olarak şairlerin gördüklerini doğrudan aktardıkları, yaptıkları işi mübalağa etmeden, akıcı ve katışıksız söyleyerek, konularıyla hayallerini ve hislerini tamamıyla Farsça'dan esinlenerek yazdıkları bir sanattır. Aşkla ilgili öğelerin, ahlak ve tasavvufun, hamriyat⁹'ın, eskimiş unsurların konuları işlenmektedir. Dekenî'nin Delhi'ye gelmesi ile bölgedeki Delhi ve Dekken ekollerinin karışması ve onun şiirlerini okuyan şairlerin daha önceleri kendilerine çekici gelmeyen bu dili nasıl nakışlayıp nüfuz ettirebileceklerini görmeleriyle Urduca şiirinin dolayısıyla Velî'nin şiirlerinin Delhi'de hızla yayılması mümkün oldu. Velî Dekenî'nin divanının büyük etkisi alt kıtanın bütün şairlerine bir yol gösterici oldu ve bütün bu şairler için bu divan bir numune haline geldi. Dekken'de Sirac Evreng Âbadi, Davud Evreng Âbadî, Şah Kasım Ali Kasım, Gucerat'ta Eşref, Siraiddin Sina, Razi, Pencap'ta Şah Murad, Sind bölgesinde Mahmud Sabir, Delhi'de Abru, Naci, Mazmun, Hatim, Yekreng ve Fayz gibi şairler Velî Dekenî'nin divanını neredeyse yaşam tarzları haline getirdiler.¹⁰

Velî Dekenî'nin döneminin ardından birçok şair Urdu dilinde şiir ve gazel yazmıştır. Şairlerin Urdu Dilini ve edebi türleri yüksek bir seviyeye ulaştırdıkları "altın çağ" olarak kabul edilen bir dönem başlamıştır. Bu dönemde eskiden sıkça kullanılan kelimelerden dil ayıklanmış ve özellikle Mir Taki Mir (ö.1225/1810) gibi şairlerin

⁷ Halil TOKER, a.g.m.

⁸Durmuş Bulgur, "Tarihsel Gelişim Süreci İçerisinde Urduca", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sa. 16, Konya 2006.

⁹ Hamriyat hakkında bkz. Atilla Yargıcı, **I.Abbasî Döneminde Zühd Şairleri**, Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl: V Sayı: 19, Güz 2005, s. 57-68.

¹⁰ Halil TOKER, a.g.m.

uğraşlarıyla Urduca duyguları daha çok hitap eden ve zevk veren bir dil haline gelmiştir. Mirzâ Savdâ (ö.1195/1781) ise bu dönemde kaside eserleriyle ulaşılması güç bir düzeye varmıştır. Şayh İmam Bahş Nasih (ö.1253/1838) ve Hvaca Haydar Ataş (ö.1263/1847) gibi şairler modern dönemin hemen öncesinde Lakhnov'da Urdu edebiyatı için çok önemli eser veren büyük şairlerdendir.¹¹ 1253-1273/1837-1857 tarihleri arasında hüküm süren II. Bahadır Şah Zafar, Şayh Muhammad İbrahim Zavk (ö.1271/1854) ve Mu'min Han Mu'min (ö.1267/1851) ise Delhi'de eser veren büyük şairlerdendir. Ayrıca Urdu edebiyatının en önemli şairlerinden biri kabul edilen Mirza Esedullah Han Ğalib (ö.1285/1869) gibi büyük bir şair de Delhi'de önemli eserler vermiştir. Mirza Ğalib Urdu Edebiyat Tarihi için çok önemli bir şahıstır ve onun verdiği katkılar dolayısıyla Urdu dilinin doruk noktasına ulaştığı kabul edilmektedir.¹²

1857 Bağımsızlık Savaşı'nın sıkıntıları ve sonuçlarının kötü olması sebebiyle tüm Hint halkı, artık Hindistan'da hiçbir şeyin eskisi gibi kalamayacağını, büyük bir değişimin ve farklılaşmanın başladığını anlaşıyorlardı. Daha çok Hint Müslümanları uzun süre bu görüşü reddetmiş olsalar da, kısa bir zamanda bu kadar büyük bir güç ile başa çıkamayacaklarını anlamışlardır. Bu yapıya uyum sağlamak zorunda olduklarını biliyorlardı. Bu büyük güç İngiliz İmparatorluğu ve onların kültür, din ve ahlakları idi. Bu ayaklanmanın neticesinde şairler ve edebiyatçılar tüm kaynaklarını yitirmiş ve Delhi'den ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bu dönemin en büyük şairlerinden biri olan Dağ Dehlevî (ö.1322/1905), Mirza Esedullah Han Ğalib, Mirza Kurban Ali Beg Han Salik (ö.1291/1874), Mir Mahdi Macruh (ö.1329/1902-3) ve Mevlâna Huseyîn Azâd (ö.1326/1908) gibi şairler yukarıda zikrettiğimiz sebeplerden dolayı Delhi şehrini terk etmişlerdir. Bu nedenle Delhi'nin kendine has tarzı ve yıllar süren kültür farklılıklarından doğan üslubu yitip gitmişti. Urdu Dili kendi çizgisini korumuş olmasına rağmen şiir dili yok olmaya yüz tutmuştu. Pencap'ın idari ve siyasi merkezi olan Lahor şehrinde kurulan Encümen-i Pencap edebiyatı etkileyen faktörlerden birisidir. Siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan çok önemli bir tarihe sahip olması ve İngilizlerin bölgeye verdikleri önem dolayısıyla Hindistan'ın her bölgesine dağılan şair ve edebiyatçıların toplanma noktası Lahor olmuştur. Bölgede kurulmaya başlanan

¹¹Muhammed Cemil Ahmet, **Urduca Şairlik Üzerine Bir Görüş**, Gazânfer Akademi, Karaçi 1996.

¹² Celal Soydan, **Galib Divanı**, İstanbul 2008.

modern eğitim kurumlarını yönetmek üzere Mevlâna Huseyîn Azâd ve Alîaf Huseyîn Hâlî gibi isimlerin yanında İngiliz şarkiyatçılar da şehre gelmekteydi. Bu şahsiyetlerin arasında Dr. Leitner, Binbaşı Fuller ve Dr. Holroyd gibi yerel dillerin gelişimine çok önem veren kişiler vasıtasıyla Encümen-i Pencap adıyla bir edebiyat cemiyeti kurulmuştur. Yaşanan hadiseler klâsik dönemin sonunun geldiğine işaret olarak yorumlanabilir. Çünkü şiirde tüm sanatların ve duyguların en üst seviyeye ulaştığı gözlemlenmiştir. Böylece bu dönemin şairlerinin yetiştirdiği öğrencilerin başlattığı Modern Urdu Şiiri, klâsik şiirin yerini almıştır. Encümen-i Pencap'ın 9 Nisan 1874 yılında yapılan toplantısında Huseyîn Azâd Urduca şiirde yeniden yapılanma için gerekli ıslahatları açıklamış ve şarkiyatçı Holroyd sade, anlaşılması kolay ve belli konuların işlendiği şiirlerin yazılması hususunda birer makale okumuşlardır. Bu perspektif ile bakıldığında Mevlâna Alîaf Huseyîn Hâlî (ö.1333/1915) ve Mevlâna Huseyîn Azâd modern Urdu şiirinde ilk örnekler veren şairlerdir. Özellikle Alîaf Huseyîn Hâlî'nin bu toplantılarda okuduğu şiirler çok büyük etki yaratmış ve o güne kadar görülmemiş türden sade, gerçekçi ve etkili doğa betimlemeleri kaleme almıştır. Toplumsal konuların işlendiği, siyasî, din ve edebiyat akımlarının, Hindistan alt kıtasının içinde bulunduğu kötü durumu ve neticelerini şiire konu yapan bu dönemin önemli şairleri arasında Sir Seyyid Ahmed Han (ö.1315/1898), Şiblî N'umanî (ö.1332/1914), İsmâ'il Meruthi (ö.1335/1917) ve Ekber Allahâbadî (ö.1339/1921) bulunmaktadır.¹³

Urdu Edebiyatındaki modernleşme süreci, belki de Hindistan tarihinin en mühim olayı olan 1857 Hindistan Bağımsızlık Savaşı'nda İngilizlere karşı girişilen istiklâl mücadelesinin uzun sürmesi yüzünden geniş bir dönemi kapsamaktadır. Modern döneme geçilen bu dönemde yaşamış Urdu edebiyatının büyük şair ve nesir yazarlarından biri olan Mevlâna Alîaf Huseyîn Hâlî modernleşme sürecini başlatan kişilerdendir. Alîaf Huseyîn Hâlî 1837'de Panipat'ta doğmuş ve küçük yaşlardan itibaren eğitim ve öğretim ile iç içe olmuştur. İlköğreniminden sonra 1854 yılında Delhi'ye giden müellif bu şehirde tanıştığı akıl hocası Mirza Ğalib'in büyük etkisi altında kalmış ve kendisinden ilim tahsil etmiştir. Ayrıca şiir ile tanışması Mirza Ğalib

¹³ Halil TOKER, a.g.m.

vesilesiyle olmuştur. 1857’de ki Sipahi Ayaklanması sebebiyle sıkıntılı geçen dönemlerden sonra Cihangirâbad’a yerleşen Âlâf Huseyîn Hâlî burada ikâmet ettiği süre içerisinde üzerinde tesiri olan bir diğer isim Mustafa Han ile tanışmış ve onun sayesinde sade şiiri öğrenmeye tevessül etmiştir. Daha sonraları Lahor’a giderek Pencap Devlet Kitap Depoları’nda çalışmış ve İngilizceden Urducaya birçok tercüme etmiştir¹⁴.

Urdu Edebiyatını etkileyen bir diğer faktör ise yine Urdu Edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilen Hint alt kıtası Müslümanları içinde modernleşme ve batıya yönelme hareketinin öncülüğünü yapan Sir Seyyid Ahmed Han’ın 1877’de Aligarh şehrinde kurduğu Anglo Oriental College ve bu kurumdan yayımladığı Tehzîbu’l-ahlâk’tır. Sir Seyyid bu sıralarda Lahor’daki durumun kendisine uygun olmadığını düşünerek Delhi şehrine geri dönen Âlâf Huseyîn Hâlî’yi de saflarına katmıştır. Batı Edebiyatı ile alâkadar olan Hâlî 40 yaşlarında Delhi’ye geri döndüğünde Anglo-Arabic School’da çalışmış ve dönemin bir diğer büyük edebiyatçısı Seyyid Ahmed Han ile tanışmıştır. Ahmed Han’ın tesiri ve teşvikleri ile altılı beyitlerden oluşan vezinlerin bulunduğu Müseddes-i Hâlî’yi (1296/1879) yayımlamıştır¹⁵. Âlâf Huseyîn Hâlî’nin Müseddes-i Hâlî adlı eseri Urdu Edebiyatını ve şiirini öyle yükseltmiştir ki modernleşme sürecinin başlamasına sebep olmuştur. Müseddes-i Hâlî’den önceki dönem klâsik dönem olarak adlandırılabilir. Mevlâna Âlâf Huseyîn Hâlî daha öncede bahsettiğimiz üzere modern döneme geçişin bir nevi anahtarıdır. Müseddes-i Hâlî ise zatiâlinin yayımlanan en çok ilgi duyulan vezinlerinden oluşmaktadır. Bu eser nasıl ki ilk yayımlandığında etkisini hissettirdiyse, günümüzde de aynı şekilde bu tesiri idame etmektedir. Bu eser Urdu Edebiyat Tarihi’nin bir mihenk taşı olarak kabul görür. Birçok taklidi yapılmasına rağmen hiçbirisi bu eserin ulaştığı coşku seviyesi, hayal gücü ve Mevlâna Âlâf’ın sahip olduğu gibi bir yazım tarzına hâsıl olamamıştır¹⁶.

¹⁴ Hanif Fauq, “Hâlî”, **DiA**, Ankara 1997, XV, 263.

¹⁵ “Hâlî”, **İA**, 1987, İstanbul, V, 141.

¹⁶ Ram Babu Saksina, **Tarih-i Edeb-i Urdu**, Lahor 2007.

1.BÖLÜM: ROMANTİZM AKIMI

1.1. Modern Edebiyatta Romantizm ve Kısa Tarihi

Romantizm Fransa’da ortaya çıkmış bir özgürlük hareketidir. Özellikle özgürlüğe önem veren toplumun Fransız İhtilali’nin (1789) etkisiyle hayatın her alanında değişikliğe maruz kalmış olması bir değişim hareketinin başlamasına sebep olmuştur. Romantizm hareketi de aşağı yukarı bütün akımlar gibi diğer bir akıma tepki olarak doğmuştur. Klasisizmin katı, sert ve kuralcı üslubuna karşı doğan Romantizm 18.y.y. da Fransa’da ve 19.y.y da ise tüm Avrupa’yı etkisi altına almıştır.¹⁷

“Kölelik, milliyetçilik ve ulus kavramları üzerinde ciddi tartışmalara sahne olan bu yüzyılda gelişen romantizmin tematik yapısı ve poetikası büyük ölçüde devrimlerden ve sosyal değişimlerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Montesquieu, Voltaire, Rousseau gibi Aydınlanma Dönemi filozoflarının romantizmin düşünce yapısını hazırlayan rollerini unutmamak gerekir.”¹⁸

Fransız devrimi ile başlayan bu akım Avrupa’da ve ulaşabildiği diğer bölgelerde bilimin tüm dallarını etkilemiş ve edebiyatı, şiiri, müziği, resim sanatını, tiyatroyu ve felsefeyi çok köklü bir şekilde değiştirmiştir. Özellikle Victor Hugo sayesinde makro kitlelere ulaşmış ve ününü arttırmıştır. Hugo, “Cromwell” adlı oyununda bu akımın kurallarını da yazarak yayımlamış ve bir bakıma romantizmin kurucusu ve öncüsü olmuştur. Öyle ki Hugo, romantik akımı “edebiyatta liberalizm” olarak tanımlar. Klasik bir tabir olarak “En iyi kural, kuralsızlıktır” sözünün Romantizm akımının felsefesi olduğunu söyleyebiliriz çünkü düşünce özgürlüğü ve toplumun gelişimi için uygun olan yolların önünde duran her şeye karşıdır. Romantizm Dünya Edebiyatı’nda kendini farklı türlerde göstermiştir. İngiltere gibi bazı ülkelerde daha çok şiir türünde yazılan eserler mevcutken, bazı ülkelerde ise mektup, mektup-roman, gezi yazıları, deneme ve roman gibi türleri görmek mümkündür. Romantizm konu olarak edebiyatın ve sanatın birçok kolunda ortaya çıkmıştır. Özgürlük, doğa, coşkunluk, sosyal hayat, devrim, isyan, başkaldırı, aşk, iç dünya, düşünce, ruh,

¹⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyat Tarihi**, İstanbul 1997.

¹⁸ Emel KEFELİ, **Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları**, İstanbul 2009.

bireysellik, yalnızlık, duygusallık, cezbedicilik, melodi, estetik, güzelliği yansıtmaya, kişi ve ruhani fitrat gibi birbirine benzeyen yâda birbirinden çok zıt konularda dahi kendini göstermiştir.¹⁹

Romantizmin özelliklerini ele alacak olursak öncelikle klasisizme tepki olarak ortaya çıktığından iki akımın konuları arasında birçok farklılıklar görebiliriz. Klasisizm Romalıların ve Antik Yunan Uygarlığının mitlerinin konularını işlerken, Romantizm bazen tarihi Hristiyanlık Kahramanlıkları üzerinden anlatımını gerçekleştirir. Bazen de günlük hayata yönelir. Yine Klasisizm akıl yolu ile her şeyi anlatmaya çalışırken, Romantikler aklın her şeye engel olduğu, duygu-düşünceleri kısıtladığını söyleyerek düş gücüne, insan ruhuna ve hislerine önem verir. Eski dönemde kullanılan “sanat, sanat içindir” düşüncesinin yerine romantikler “sanat, toplum içindir” fikrini benimsemişlerdir. Bu doğrultuda zıt anlayışlardan yola çıkan Romantizm temsilcileri toplum için refah olarak düşündükleri iyiye ve doğruya ulaşmak için romantizmi kullanmaya önem göstermişlerdir. “Sanat, toplum içindir” düşüncesine Victor Hugo’nun “Sefiller” adlı eserini örnek gösterebiliriz²⁰.

Romantikler birçok konuda düşündükleri gibi din konusunda da düşünceler belirtmişlerdir. Özellikle dini, inancı “dogmatik” olarak değil “yaşandığı gibi bir duygu olarak ele alırlar. “Böylece din duygusunun verdiği huzur kaybolur, mistik duygu tarzı artar. İdeal âlem tasavvurları başlar, insanlar hayal dünyaları inşa ederek bu dünyalara sığınır. İçinde yaşadığı dünyadan memnun olmama, yenedünyalar arama romantik eserlere hüznü getirir.”²¹

Kuşku, kuruntu, hüznü, doğa ve lirizm gibi öğeler romantizmin asıl yapı taşlarıdır. Romantizm zamanla orta çağ hikâyelerini, efsanelerini ve kahramanlıklarını da işleyerek bir nevi kendi ülkesine ait olan mitlerden dolayı milli olgulara yönelir. Bu durum milli eserler ortaya çıkarmış ve milliyetçiliği romantizm ile bütünleştirmiştir. Romantik sanatçılar klasisizmin sade tarzını bırakarak eserlerde ve yapıtlarda mübalağa yapmaya daha çok önem vermişlerdir. Ruh dünyası ve dış dünya bağıntılarıyla eserlere gizem katmışlardır. Romantizm rüya ile de iç içe olmuştur.

¹⁹ İsmail Çetışli, **Batı Edebiyatında Edebi Akımları**, Ankara 2011.

²⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, **a.g.e.**

²¹ Emel KEFELİ, **a.g.e.**

Bunun nedeni ise ruh dünyasının yaratma gücünün rüyalarda saklı olması, ruh dünyasının keşfedilmemiş gizemleri barındırması ve bu gizemin romantikler için yepyeni bir duygu-düşünce dünyası yaratması sebebiyle onları cezbetmesidir.²²

Avrupa romantizm akımı ile ve dolayısıyla şiir ile ilgilenerek önemli eserler vermiş birçok ismi barındırmaktadır. Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere, İspanya hatta Rusya gibi ülkelerde bu dönemde şiir yazmış önemli isimler arasında Victor Hugo, Voltaire, F. Schiller, Aleksandr Puşkin, Lamartine, Jean-Jacques Rousseau, Fr. Schlegel, Lanson, Mme de Stael, Heine, Shelley ve Alfred de Vigny gibi şairler bulunmaktadır. Türk Edebiyatı'nda ise daha çok Tanzimat dönemi yazar ve şairleri bu akıma büyük ilgi duymuşlardır. Bu dönemin önemli şairleri Namık Kemal, Abdülhak Hamit Tarlan ve Recaizade Mahmut Ekrem gibi isimler içinde romantizm öğeleri bulunan eserler vermişlerdir. Ancak belirtmek gerekir ki bu şairleri tam anlamıyla romantizm ile bağdaştırmak mümkün değildir. Zira Tanzimat döneminde yazan bu tip isimler romantizmden sadece etkilenmişlerdir. Özellikle Namık Kemal Victor Hugo ve Dumas gibi isimlerden etkilenerek intibah romanını yazmıştır.²³

1.2. Urdu Edebiyatı'nda Romantizm Akımı

1.2.1 Romantizmin Gelişim Evresi

Daha önce de belirttiğimiz üzere genel olarak edebiyat akımları yâda hareketleri diğer benzerleri gibi kendisinden önceki akımlara tepki olarak doğmaktadır. Modern edebiyatta da romantizm klasisizme karşı doğmuş, tüm Avrupa'yı etkisi altına almış ve dünya edebiyatını dahi etkilemiştir. Lakin bu tepki ve gelişim alt kıtada Urdu Edebiyatı'nda o dönemlerin çok önemli bir hareketi olan Aligarh Hareketi'ne bir tepki olarak, bir değişim hareketi olarak doğmuştur. Elbette ki romantizm bir akım olarak olmasa da bir öge olarak ve bağımsız bir olgu olarak her zaman edebiyatta yer almıştır. Edebiyatın çeşitli kademelerinde defalarca kullanılmış ancak eski zamanlarda Romantik kavramı olmadığından farklı şekillerde anılmıştır. Örnek olarak Rabindranath Tagor'un “Maveriyyet” ve “Gitanjali” adlı eserlerinin

²² Ahmet Hamdi Tanpınar, **a.g.e.**

²³ Emel Kefeli, **a.g.e.**

insan sevgisi ve doğa sevgisi ile dolu olduğu mistisizm ve lirizmin işlendiği görülmektedir. Ayrıca Muhammed İkbal'in "Rivayet Şekni (Gelenekleri Kırma)" ve Ebul-kelam Âzâd'ın "İnfiradiyyet (Bireysellik)" adlı eserleri romantizm öğeleri bakımından dikkate değerdir.²⁴

Urdu Edebiyatı'nda da Romantizm akımı Aligarh akımına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Romantizm hareketinin ortaya çıkış süreci açısından Aligarh hareketinden bahsetmek ve bu hareketi anlamak çok yararlı olacaktır. Aligarh alt kıta için yalnızca bir eğitim kurumu değil aynı zamanda dini, siyasi ve edebi bir yapı olarak ta görülüyordu. Bu hareket oluştuğunda Müslümanların eğitim buhranının çaresi olacağı düşünülmekteydi ancak Müslümanların yaşayış şekillerine, dini ve siyasi düşüncelerine aldırıksızın onları eğitime yönlendirmek çok zordu. İngilizlerin hâkimiyeti dolayısıyla Müslümanlar hem dinlerinden uzaklaşmış hem de hükümdarlıklarını kaybetmişlerdi. Bu sebeple alt kıtada dillerini ve kültürlerini koruyabilmeleri için İngilizlere karşılık vermeleri ve Müslüman toplumu bir araya getirmeleri gerekiyordu.²⁵

1857 Bağımsızlık Savaşı'nda İngilizler alt kıtayı fethettiklerinde Moğol Hanedanlığı da son bulmuş oldu. Müslümanlar uzun yıllardır sürdürdükleri saltanatlarını kaybettiler ve Müslüman okulları, camileri harabe haline döndü. Sir Seyyid Ahmed Han bu olaylar olurken Doğu Hindistan Şirketi'ne (East India Company) hizmet ediyordu ve Müslümanların içinde bulunduğu kötü durumu görmüyordu fakat çöküşün başladığını da hissediyordu. Ona göre bu mevcut durum devam ederse yakın zamanda Müslümanlar seyislik, kâhyalık, bahçıvanlık ve hizmetkârlık gibi işleri dahi yapamayacak hale gelecekti. 1857'de bu alt kıtanın en büyük isyanlarından birinden sonra Müslüman soylular sineye çekildiğinden halk geçimlerini Hintlilere muhtaç olarak sürdürdü. Sir Seyyid'e göre bağımsızlık savaşı, yenilikçi değişimin önemli bir kaynağıdır lakin zatiâlîleri bu düşüncesini "Beğavatı Hind" (Hint Ayaklanması) adlı dergide belirtmiş ve bu savaşın sebeplerini de işaret etmiştir. Sir Seyyid düşmanlığın yerine uzlaşmanın yolunu benimsemiştir. O

²⁴ Nezir Ahmed, **Urdu Edeb Ka İrtika-i**, Lahor 1991.

²⁵ Nezir Ahmed, **a.g.e.**

Müslümanların bu fikir ve yöntem ile Hindistan'a 700-800 yıl hükmettiğini konu olarak almıştır.²⁶

9 Ocak 1864'te Gazipur'da Yarbey Graham bir Bilim Derneği kurdu. Bu derneğin maksadı batılı dillerin önemli kitaplarını Urducaya tercüme etmektir. Sir Seyyid Ahmed Han'ın Aligarh şehrine tayini çıktığında Bilim Derneği'nin Ofisi de Aligarh'a taşındı. 30 Mart 1866'da Dernek Aligarh Enstitü Gazetesi'ni yayımladı. Bu gazete hem İngilizce hem Urduca olarak yayımlandı ve haftalık ya da aylık olarak çıkartılıyordu. Aligarh Bilim Derneği'nin manevi oluşumu Aligarh akımının başlangıcıdır. Bu derneğin adımları o kadar büyüktü ki ülke çapında sayılı kurum bu derneğin tarzında kurulabilmiştir. Sir Seyyid Londra'da olduğu dönemlerde (1869-1870) Cambridge ve Oxford üniversitelerinin yönetimini araştırdı. Tatler ve Spectator gibi dergileri inceledi. Alt kıtadaki cehaletin bitmesi ve Urdu dilinin gelişimi için bir gazete yayımlaması gerektiği sonucuna vardı. 1870'te Aligarh şehrine geri gelerek Hint Müslüman Kalkınma Derneği adıyla Cambridge tarzında bir kurum kurmuş oldu.²⁷

1867'de Hindular Urduca'nın aleyhine bir hareket başlattılar. Bu hareketten sonra Sir Seyyid Ahmed Han'ın toplumu birleştirmede yönündeki fikirleri de değişti. Sir Seyyid tam anlamıyla Müslümanların ve Hinduların gönülden herhangi bir iş yapamayacağı ve birlikte yaşamayacakları neticesine vardı. Bu olaylar onu çok sarstı ve bunun üzerine Hindularda Sir Seyyid'in bundan sonra sadece Müslümanların liderliğini yapacağını düşünmeye başladı. 1875'te ise Aligarh M.A.O High School okulunun temeli atıldı ve 1877'de kolej kurulmuş oldu. Mevlevi Abdülhak'ın sözüne göre Sir Seyyid bir kolej kurmadı aksine ulus kurdu ve ulusçuluğun tasavvuru doğmuş oldu. Sir Seyyid 27 Aralık 1886'da Muhammedan Educational Konferansını başlattı. Konferansın toplantıları her yıl farklı şehirlerde oldu. Bu konferans Hindistan alt kıtasının her köşesinde Müslümanlar için bilgi hareketi başlattı. 1906'da Dhaka şehrinde "Muslim League" 'in temeli atıldı ve bu cemaatin çabalarıyla bağımsız Pakistan düşüncesi oluştu. Sir Seyyid Aligarh Hareketinin kurucusu ve ruhuydu.²⁸

²⁶ Nezir Ahmed, a.g.e.

²⁷ Anvar Sadeed, **Urdu Edeb ki Tahreekeen (Urdu Edebiyat Tarihi)**, Karaçi 2007

²⁸ Anvar Sadeed, a.g.e.

Alîf Huseyîn Hâlî Aligarh hareketinin önemli isimlerindendir. “Mukaddima-i Şî’r u Şa’irî” adlı önsöz eserini Eylül 1893’te tamamladı. Bu önsöz ilk eleştiri kitabı olmakla beraber Ebü'l-Hayr Kâşifî esere Urdu eleştirisinin İncil’i demiştir. Kelimuddin Ahmed’in sözüne göre ise Hâlî sadece Urdu eleştirisinin kurucusu değil aynı zamanda ilk eleştirmenidir de. Buna ilaveten Urdu eleştirisinin kurucusu olması dolayısıyla kural koymada en alt ve en uç noktalara ulaşmıştır. Dr. Sadeed ise Hâlî’nin Şiir ve Şairlik Olgusunu yazarak çağdaş şiire eleştirel temeller sağlamıştır. Hâlî biyografiye ulusta canlılık getiren kişi olarak tanınır. Biyografi yazılarında ise Hayat-ı Sadi, Yadigâr-ı Ğalib ve Hayat-ı Cavid zatiâlîlerinin daimi eserleridir. Hâlî aslında biyografi sanatını başlatan ilk edebiyatçıdır. Onun önünde örnek alabileceği hiçbir yazı bulunmamaktaydı. Buna rağmen Hâlî yaratıcı kişiliğine uygun olarak yumuşak bir tarz kullanarak döneminin önemli isimlerinden olan Mirza Ğalib ve Sir Seyyid Ahmed Han’ın biyografilerini yazmıştı. O biyografiyi şair ve edebiyatçıların hatalarını yakalamak için değil onların yadigârı olabilsin diye yazıyordu. Aynı amaç ile modern dönemin başlangıcı ve en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen Müseddes-i Hâlî’yi yazmıştır. Yadigâr-ı Ğalib’i ise ulusu uyandırmak için yazdığı söylenmektedir. Hayat-ı Cavid Sir Seyyid Ahmed Han’ın biyografisidir. Dr. Sadeed’in sözüne göre bu kitap görünüşte Ahmed Han’ın biyografisi gibi gözükmekte ancak aslında Ahmed Han’ın etkinliklerinin ve Aligarh akımının etkilerinin anlatıldığı bir destan olduğu söylenebilir.²⁹

Aligarh hareketinin oluşma sürecinden bahsederken bu hareketin hangi tarz üslup kullandığını ve ne gibi öğeler barındırdığına bakmamız gerekir. Aligarh hareketi dış dünya, hariciyet, toplumsallık, akılcılık, materyalizm, diyalektik, cemaat, içinde bulunulan durum ve zaman, doğanın görünüşü, yaratıcı gücün yansımaları gibi konuları gerçek yaşamın içine dâhil ederek özellikle toplum bilincinin artması için yoğun çaba içine girmiştir. Bu hareketin gelişimi ve ulusun bilincini canlandırmak amacıyla önemli isimler Urdu Edebiyatına çok büyük katkılar vermişlerdir. Bunların arasında Aligarh hareketinin kurucusu kabul edilen Sir Seyyid Ahmed Han, Şiblî N’umanî, Mevlâna Alîf Huseyîn Hâlî ve `Dip` tî Nezâr Ahmed bulunmaktadır.³⁰

²⁹ Anvar Sadeed, a.g.e.

³⁰ Nezir Ahmed, a.g.e.

Şiblî N'umanî ise Mevlâna Rumi'nin biyografisi, Halifeler, Hz. Ömer, Evreng-zib üzerine bir bakış, El-Gazali ve Hz. Peygamber'in Hayatı gibi konular üzerine araştırma yaparak becerisini göstermiştir. Şiblî Şam, Mısır ve İstanbul'un kütüphanelerinde araştırma yaparak kaynak elde etmiş ve eserlerini gayri Müslümanların yanlış yönlendirici davranışlarına delil olarak cevap niteliğinde olması için belgelemiştir. Şiblî N'umanî Aligarh hareketi ile Şiblî N'umanî olmuştur. Hareketin önemli şahsiyetleri arasında anlaşmazlıklar da olmuştur ancak Şiblî N'umanî'nin Aligarh hareketini geliştirip yücelten kişiler arasında olduğu kabul edilmektedir. Eğer Şiblî N'umanî Aligarh hareketine dâhil olmamış olsaydı diğer Aligarh hareketine mâlum olmuş şahsiyetlerin özlerinin de ortaya çıkmayacağı kabul edilen tezler arasındadır. O Hz. Ömer ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hayatının önsözünde sanat tahkikinin kurallarını kaleme almıştır. Biyografi yazarlığında ana karakterlerin özelliklerinin insan doğasına yansımalarını göstermeye çabalamıştır.³¹

Abdurrahman Becnurî ve Mehdî Hüseyin Afadî Aligarh akımına mâl olmuş diğer önemli iki isimdir. Özellikle Becnuri modern dönemle alakalı eserlerinden olan Ğalib'in Divanı'nın önsözünde Hindistan alt kıtasının iki önemli kitabının olduğunu belirtir ve bunlardan bir tanesinin Kutsal Vedalar diğerinin ise Ğalib'in Divanı'nın olduğunu söylemektedir. Moulevi Zaka-ullah Aligarh akımının çok üretken bir diğer edebiyatçısıdır. Roman kitaplarının da bulunduğu 'Dip'tî Nezîr Ahmed aralarında Mirat-ul Aruz, İbn-ul Vakt, Benat-ul Nâş ve Ayyama gibi eserleri yazmıştır. Bu kitaplardan bazıları destan kategorisine girerken bazıları da roman gibi yazılmış fakat tam olarak roman kategorisine girmemektedir. Bazıları ise kurallı bir şekilde roman sınıfında yazılmıştır. Nezir Ahmed'in kitapları Benat-ul Nâş 1873'te, Mirat-ul Aruz 1869'da, Tovbet-ul Nasuh 1877'de yayımlanmıştır. Bu kitapların yayımlanma tarihleri göz önüne alındığında genellikle ilk roman yazarı olarak kabul edilen Abdul Halim Şerar'ın eserlerinden çok öncelerinde Nezir Ahmed'in kitapları yayımlandığından gerçekte zatiîlilerinin ilk roman yazarı olduğu kabul edilmektedir. Buna rağmen eleştirmenler Nezir Ahmed'i çoğu zaman roman yazarı olarak kabul etmezler. Bunun nedenini Dr. Muhammed İhsan Faruki Karaçi şehrinde yayımlanan "Sîp" dergisinde bir tartışma başlatarak şu şekilde açıklamıştır: "Nezir Ahmed temsili hikâye yâda öykü

³¹ Nezir Ahmed, a.g.e.

yazmıştır roman değil. Şüphe yok ki `Dip`'tî Nezîr Ahmed'in romanlarını çağımız romanları ile karşılaştırsak muhtemelen onun romanlarının, temsili öykülerin ileri bir aşamasında olduğunu görebiliriz ancak Nezîr Ahmed'in yaşadığı dönemi göz önüne alarak bakarsak zatîâlinin önünde hiçbir roman örneği olmadığından onun kitaplarının roman yazarlığının temelini attığını söyleyebiliriz.”³²

Şerar ise İslâm tarihi romanı yazmıştır. Onun romanlarında metanet ve ciddilik mevcuttur ki bu özellikler zaten tarih ile alakalıdır. İlginçlik ve Çekicilik bağlamında Şerar'ın elde ettiği mertebe kimseye nasip olmamıştır. Zatîâlilerinin bazı meşhur romanları şunlardır: “Fırdevsu Berrin (Alamut Cenneti³³)”, “Mulk-ul Aziz Virçna” ve “Flora Florante”. Bu romanlar öyle ilginçtir okuyucuları kitabı hemen bitirmek isterler. Şerar 1879 yılında eğitim almak için Lakhnov şehrinden Delhi'ye gitti. Yolculuğu sırasında Sir Seyyid Ahmed Han ile tanıştı ve mezuniyetinden sonra Aligarh hareketi ile ilgilendi. Dr. Sadeed'in sözüne göre tarih yazarlığında Şerar, Sir Seyyid Ahmed Han'dan etkilenmiştir. Şerar dergilerde yayımlanan yazılarıyla Aligarh hareketini daha üst seviyeye taşımaya çabalamıştır.

Aligarh hareketi edebiyat, dini, ilmi, tarihi, ahlaki, medeni, kültürel, siyasi ve biyografi gibi konularda eleştiri tarzı ile kaleme alınan düşüncelerin bulunduğu çok yönlü bir akımdı. Hâlî'nin sözüne göre dini edebiyatta eleştirel yaklaşımın temelini atan ilk kişi Sir Seyyid'dir. Bu yüzden Aligarh'ın, her yönden alt kıtanın Müslüman toplumunun hayatının her dalını etkileyen bir hareket olduğunu söyleyebiliriz. Bu hareket vasıtasıyla alt kıta Müslümanları batının yeni fikirleri ile tanışmış ve modern döneme dâhil olarak yeni bir tarz ile düşünmeye başlamıştır. Bu hareket ile Urdu edebiyatının değeri daha da artmıştır. Batının da etkisi ile özellikle yeni türler edebiyatta değer kazanmıştır. Roman yazarlığı, biyografi yazarlığı, makale yazarlığı ve eleştiri yazarlığı bu yeni türler içerisinde zikretmeye değerdir. Tarih yazarlığı da bu dönemde ortaya çıkmıştır. Doğa yazarlığı da akımın etkisi altında gelişmiştir. Bu hareketin vasıtasıyla şairliğin yanında nesir yazarlığının da itibar görmeye başladığı zikretmeye değerdir. Yine bu hareket Urdu edebiyatında rasyonalizm ve idealizmin ortaya çıkmasında rol oynamıştır fakat hayatın birçok yönü göz ardı edilmiştir. Bunun

³² Anvar Sadeed, a.g.e.

³³ Celal SOYDAN, *Alamut Cenneti (Urduca aslından tercüme)*, Ankara 2009.

için bu hareketin hayatın farklı bazı yönlerini doldurduğunu buna rağmen bazı yönlerinde de boşluğa yol açtığını kesinlikle söyleyebiliriz. Aligarh hareketi genellikle siyasi ve eğitim alanında bir hareket olarak düşünülürdü fakat gerçekte alt kıtanın Müslümanlarının hayatını her alanda etkileyen çok geniş kapsamlı bir harekettir. Bağımsızlık savaşı sonrasında alt kıta toplumunun başarısızlığı dolayısıyla İngiliz Doğu Hindistan Şirketi âdeta bütün alt kıtanın sahibi oldu. Sir Seyyid güç ve heyecanla İngiliz hükümetine karşı gelmenin mümkün olmadığını kanaatine vararak akıl ve bilinç ile ulusu kurtarmanın gerektiğini düşündü. Aslında Aligarh hareketi de eğitim faaliyetleri ile kurulmuş ancak bir anda ilmi, akılcı ve fikri bir harekete dönüşmüştür. Aligarh akımının akılcılığı, maddeciliği ve gerçekçiliği edebiyatın bütün türlerine yani şiir, nesir, eleştiri, roman, biyografi, hikâyecilik, makale yazarlığına yeni bir renk ve yeni bir tarz getirmiştir. Sir Seyyid Aligarh akımı süresince Navvab Muştak Huseyin Vakâr-ul Mulk, Mehdî Ali Muhsin-ul Mulk, Mevlâna Alîf Huseyîn Hâlî, Mevlâna Şiblî N'umanî, 'Dip'tî Nezâr Ahmed, Mevlevî Zeyn-ud Din, Mevlevî Çerağ Ali, Mevlevî Zeka-ullah ve Mevlevî Seyyid Ahmad Ali gibi saygın insanlarla karşılaştı ve hem kendisi hem de bahsettiğimiz şahsiyetler dolayısıyla Aligarh akımı başarıya ulaşmıştır.³⁴

Aligarh hareketinde Erkan-ı Hamsa³⁵ adı verilen beş şahsiyet hayatlarında başka hiçbir akıma dâhil olmamıştır. 1. Dünya savaşına kadar Urduca'nın Beşlisi olarak kabul edilen bu şahsiyetlerin birbiri ardına vefatları dolayısıyla çoğu hareket gibi bu harekete karşı da tepkiler oldu. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Aligarh akımına tepki olarak Urdu edebiyatında belki de eski zamanlardan beri edebiyatın içinde olan ve yazarların doğa, sevgi, ilahî aşk gibi konuları işlediği ancak bir tür olarak ortaya çıkamayan romantizm akımı doğmuş oldu. Aligarh akımının birçok boşluk yarattığını söylemiştik. İşte romantizm akımı da bu boşlukları doldurabilmek adına oluşmuştur.

³⁴ Nezîr Ahmed, **a.g.e.**

³⁵ Erkan-ı Hamsa: Urdu edebiyatında Aligarh akımında Sir Seyyid Ahmed Han, Mevlâna Alîf Huseyîn Hâlî, Huseyîn Âzâd, 'Dip'tî Nezâr Ahmed ve Şiblî Numanî'den oluşan beş kişilik topluluğa verilen isim.

1.2.2 Urdu Edebiyatında Romantizm Akımı

Romantizm akımı Urdu edebiyatında 1. Dünya Savaşı'ndan sonra başladı. Rumence Güney Avrupa'nın Latin dillerindendi. Bu dil sadece aşk ve sevginin eski hikâyelerini anlatmak için kullanılan kısıtlı bir dildi. Nitekim mecâzi hikâyeler, destan söyleme, mübalağa ve kandırma sanatı haline dönüştü. Romantizm akımı Aligarh hareketinin yavanlığına karşı tepki şeklinde ortaya çıktı. Romantizm akımı her alanda Aligarh hareketinin karşısına çıkmıştır. Bu tepkimeyi doğuran karşıt özellikler Romantizm akımı ve Aligarh hareketini karşılaştırabilmek için aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1. Romantizm akımı ve Aligarh hareketinin özelliklerinin karşılaştırması

Romantizm Akımı	Aligarh Hareketi
İç Dünya	Dış Dünya
Bireysellik	Toplumsallık
Duygusallık	Akılcılık
İçsellik	Maddecilik (Materyalizm)
Estetik	Anlatımcılık
Güzelliği Yansıtma	Diyalektik (Dış unsurlarla Çatışma)
Fert	Toplum
Geçmiş Zaman	Şimdiki Zaman
Ruhani Fıtrat (Doğanın ruhuna eğilme)	Doğa (Yaratıcı gücün yansıması)

Kaynak: *Nezir Ahmed, a.g.e.*

I. Dünya Savaşı'ndan (1332/1914) II. Dünya Savaşı'na(1359/1940) kadar Urdu edebiyatında romantizm akımı etkili olmuştur. Romantizm akımı Sir Seyyid'in toplumu iyileştirici özelliğini ortaya çıkarırken duygusallığı da dâhil ederek daha

ölçülü bir bakış açısı benimsemiştir. Bu akımın en önemli faydası Urdu edebiyatının ve şiirinin pek çok yeni tarz ve ahenk ile tanışmasıdır.³⁶

Bu dönemde akılcılık ve gerçekçilik yerini duygulara bırakmıştır. Bu duygusallığı Muhammed Huseyîn Azâd, Mir Nasır Ali Dehlevî ve Abdul Halim Şerar gibi isimler ortaya çıkarmıştır. Muhammed Huseyîn Azâd Urduca'nın en iyi deneme yazarlarından biridir. Zatîâlinin eserlerinin arasında “Ders Kitapları”, “Ekber Sarayı”, “Farsça Söz Söyleyen Şair”, “Yanılsama” ve “Ölümsüzlük Suyu” vardır. Dr. Sadeed'in sözüne göre “Yanılsama” eserinde öyle renkli dünyalar vardır ki sadece içselliğin görebileceği şekilde yaratılmıştır. Mir Nasır Ali Dehlevî “Tehzib-ul Ahlak'a” karşılık “Hicrî XIII. yüzyıl” ve “Genel Sesleniş” isimli dergileri yayımladı. Mir Nasır Ali daha önce Urdu edebiyatında yazılmamış şekilde, hayal dünyasının görülmemiş topraklarına ziyaretler yaparak romantizmin ilk temellerini attı. Bu bakımdan ona romantizm akımının ilk ışığı ya da ilk beyitleri demek yerinde olacaktır.³⁷

Abdul Halim Şerar ise ‘Dip’tî Nezâr Ahmed’in romanlarının karşısına “Firdevsi Berrin”, “Mulk-ul Aziz Vircna”, “Flora Florante” ve “Husun ka Daku” isimleri ile romanlar yazmıştır. İslam tarihinin önemli şahsiyetlerini seçti ve onları yüceltmek için hayali olaylardan yaratıcı düşünceden faydalandı. Onun yazım tarzı yaratıcı, hayalci, akılcı ve ilginçtir. Aligarh hareketinin bilinçli ve tasarlanmış bir akım olduğunu buna karşılık romantizm akımının Aligarh hareketinin bıkkınlığından dolayı yeni bir edebiyat yaratma çabası olduğunu söyleyebiliriz. İşte bu bağlamda Şerar'ın yazım tarzı ve yaratıcı düşüncesi zatîâlilerini romantizm akımına dâhil eder.³⁸

Lahor şehrinde yayımlanan Şeyh Abdul Kader'in dergisi “Mahzen” romantizm akımını yaygınlaştırmada çok önemli bir rol üstlenmiştir. Bu dergide makaleler, şiirler ve nesirler yazan şahsiyetler arasında İkbâl, Ebul-kelâm Âzâd, Muhammed Huseyîn Azâd, Seccad Hâyder Yıldırım, Ağa Şair Kızılbaş, Zafer Ali Han, Mirza Muhammed Said, Huşi Mahmud Nazir, Gulam Beyk Nereng, Mehdî Afadî, Latifuddin Ahmed, Hvaca Hasan Nizami ve Şeyh Abdul Kader bulunmaktadır. Bahsettiğimiz

³⁶ Nezâr Ahmed, a.g.e.

³⁷ Muhammed Husun, **Urdu Edeb Main Romani Tehreek**, Multan 1986.

³⁸ Anvar Sadeed, a.g.e.

edebiyatçılar Urdu dilini özel bir incelikle tanıştırdılar ve kuvvetli hayal güçleri yardımı ile içsel düşünceleri yaymaya çalıştılar. Seccad Yıldırımın süre Türkiye’de yaşamıştır ve Türkçeyi çok iyi bilmektedir. Babası elçiliğe yakın bir görevde bulunmuştur. O Türk edebiyatını inceleyerek Türk hayal gücünü Urdu edebiyatına taşımıştır. Öykülerinin toplandığı kitap Hayalistan’dır. Yıldırım Diken Bahçesi’ni yazmış ve romantizm akımının birçok ögesini kullandığını şu cümleleri kullanarak göstermiştir: “Kadın, kadın, kadın... Kuru bir ağacın etrafına sarılarak ona tazeliğini ve güzelliğini bahşeden bir sarmaşıktır. Sevginin ateşiyle insanı kuşayan bir tütsüdür. O vakit çiçekler önüne eğilerek selam dururlardı ve birbirlerine tutunup sanki alkış tutarlardı. Kadının ayağını öpmek ve altında ezilme isteği ile yollara gelip yere düşerlerdi.”³⁹

Yıldırım ile omuz omuza Haliki Dehlevî, Niyaz Fetihpurî, Mecnun Gurakhpurî, Hicab İmtiyaz Ali, Mehdî Hüseyn Afadî, Seccad Ansari, Kazi Abdulgaffar öykü ve nesir yazarlığında romantizm akımını üst seviyelere ulaştırmışlardır. Mecnun “Hâb-u Hayâl” adlı eserinde; “Evlilik dünya işidir. Onun aşkla ne ilgisi vardır” demiştir. Hicab İmtiyaz Ali ise “Sanubar ke Saiye” adlı eserinde; “Aşk! Altı sene gibi kısa bir sürede taşlara kazınmış olan harflerin silineceğini mi sanıyorsunuz. Yüzyıllar geçer ancak bu izler silinecek gibi değil” şeklinde duygularını dile getirmiştir. Yine bir diğer romantik yazar Mehdî, aşk ve çekicilik konularında yazarak romantizmin iç dünyasını, estetiğini ve güzelliğini yansıtmayı başarmıştır. Seccad Yıldırım “Mahşer-i Hayal” ‘de; “Hangi kadın kendi bedeninde bir çekiciliğe sahip değildir” şeklinde yazmış ve ruhun da bu güzelliğin farkında olmadığını ifade ederek hem bireyselliği hem de ruh dünyasını açığa çıkarmıştır. Kazi Abdulkadir ise “Leyla ke Hutut” isimli eserinde; “Bugün benim erkeğim geldi... Tüm bedenimle dilimin varlığını reddettiği fakat ruhumun çağırdığı kişi geldi. Ben daha henüz uyandım. Bu kadın yirmi beş yıldan beri uyuyordu. Şimdi gözlerini ovuşturarak ilk esnemesini yaptı.” cümleleriyle bir kadının iç dünyasında uzun bir süre sonra nasıl özgürlüğe kavuştuğunu betimlemek istemiştir.⁴⁰

³⁹ Nezir Ahmed, a.g.e.

⁴⁰ Nezir Ahmed, a.g.e.

Aligarh hareketi şairliği fazla önemsememişti. Çünkü bu hareket idealistti. İdealist hareketler idealist şairleri severdi. Hâlî “Müseddes-i Hâlî” ‘yi yazarak Sir Seyyid’i gururlandırmıştı. Ghulam Mustafa’nın sözüne göre bütün XIX. yüzyılda doğuda bu seviyede bir manzum yazılmamıştı. Romantizm etkisi ile yazılan ilk şiirler Aligarh hareketinin rasyonalist ve idealist etkisinden kurtulan Muhammed İkbal’in şiirlerinde görülmektedir. Zatiâlilerinin kaleminden çıkan akıldan tikslenme, aşk ve vicdana yönelme, geçmişin cazibesi, İslâm’ın ilk yıllarının görkemli geçmişi ve doğal güzelliğin yansıması gibi öğeler onu romantizm akımının içine dâhil eder ancak İkbal’i romantizm akımı ile beraber incelememek gerekir.⁴¹

Aşağıdaki beyitlerde de görüleceği üzere Aligarh hareketinin akılcı yaklaşımının olması gerektiğini vurgulamış ancak bazen akılcı olmak yerine duygular ile hareket etmek gerektiğini de dile getirmiştir:

اچھا ہے دل کے پاس رہے پاسبانِ عقل
لیکن کبھی کبھی اسے تنہا بھی چھوڑ دے

Gönlün yanında akıl bekçisinin olması iyidir
Fakat ara sıra onu yalnız da bırak

Ayrıca aşağıdaki dizelerde de doğanın ruhani fitratının kendisi üzerinde ne gibi bir etki bıraktığını betimliyor:

پھر چراغِ لاله سے روشن ہوئے کوہ و دامن
پھر مجھے نغموں پہ اکسانے لگا مرغِ چمن

Yine lalenin meşalesiyle aydınlanmış dağlar ve etekleri
Yine beni şarkı söyleyemeye kıskırttı bahçenin kuşları

⁴¹ Anvar Sadeed, a.g.e.

Ahtar Şîranî şiirlerinde aşk, muhabbet, sevgi ve şarkılar gibi konuları yoğun şekilde işlemiştir. Ahtar'ın şiirleri de gazel gibi melodizm ile doludur ve zevk verir. Doğanın görünüşünü de fazlaca kullanmıştır. Selma ve Leyla güzelliğin sembolüdür. Ahtar romantizm şairidir. Zatiâlileri şiir ve aruz ölçülerini kullanarak şairliğini çok farklı bir boyuta taşımıştır. Romantizmin genel olarak mutluluk ve hüzn, dert ve keyif gibi zıt konuları işler. Ancak Ahtar'ın romantik şairliği hüzn ve dert kaynağı değil aksine keyif dolu ve iyimserlik içerir. Bu şiirlerde insanın ruhuna işleyen öğeler barınır. Güzelliğe tutulmayı değil güzelliği ön plana çıkaran ve güzellik üreten duyguları gösterir. Çıplaklık, serserilik ya da ayyaşlık onun şiirlerinde hâkim değildir aksine düşüncel keyfin ve akıl ötesi duyguların savunucusudur.⁴²

Hafız Calendherî'nin şiirlerinde melodiler, şarkılar, keyif, nağmeler ve coşku vardır. Zatiâlileri dert ve tesirini bir araya getirdi. Hafız'ın şarkıları da çok etkilidir çünkü ölçülerin çekiciliğini özenle düşünmektedir. Onun romantikliğinin en iyi ve önemli özelliği melodilerinde ortaya çıkmaktadır. O ölçülerin seçimi ve sözcüklerin dizilişiyle melodisel bir ahenk oluşturmuştur. Cûş'un gazel ve düz şiirlerinde ise duygu coşkunlukları ve içsel ilhamlar baskındır. Cûş'un gazelleri âdeta baş dönmesi ve keyfiyet halinin beyanıdır.⁴³

Romantizm şairleri arasında olan Muhammed İkbal, Ahtar Şîranî , Hafız Calendherî ve Cûş isimlerine ek olarak Azmatullah Han, Rûş Sıddîki, Sağir Nizami, Hamidullah Afsar'ın isimlerini de özellikle söylememiz gerekir. Niyaz Fetih Puri “şair doğulur, olunmaz” diyerek bu sözün çok meşhur olduğunu ancak şairin bu teoriye güvenip şiir söylemesi halinde hayal kırıklığına uğrayacağını söylemiştir. Romantizm akımı Sir Seyyid Ahmed Han'ın reform hareketinin açtığı akılcılık ve duygu yoksunluğuna bir darbe vurarak edebiyata baskın duyguları dâhil edip gelecek için dengeli bir bakış açısının özgürlüğünü vermiştir. Romantizm akımı edebiyatın bu gerçekliği yayma aracı olmadığını duyguların refahının, huzurunun çok gerekli olduğunu göstermiştir. Romantizm akımının şairleri edebiyatta ve özellikle şiirde pek çok yeni üslup ve ahenk ile tanıştırması çok faydalı olmuştur.

⁴² Muhammed Husun, a.g.e.

⁴³ Nezir Ahmed, a.g.e.

Şüphesiz ki her akım kendi döneminin koşulları ve o dönemin nesli ile başarılı olup gelişebilir. II. Dünya Savaşı'nın yakın dönemleri de romantizm akımının son zamanlarıydı ve romantizm akımının bu dönemlerde bir akım olarak bittiğini kesin olarak söyleyebiliriz. Bunun büyük sebebi ise akımı doğuran koşullar ve o neslin sonunun gelmiş olmasıdır. Ancak romantizm akımının sağladığı duygu coşkunu ve özgürlüğü şiirde yeni bir çağ başlatmıştır. Bu akım ilerleyen süreçte “Halka-i Erbab-ı Şovk” ve “Teraqqî Pasand” adı verilen iki yola ayrılmıştır.⁴⁴

⁴⁴ Nezir Ahmed, a.g.e.

2.BÖLÜM: EMCED İSLÂM EMCED (1944 -)

2.1. Hayatı ve Eğitimi

Emced İslâm Emced 4 Ağustos 1944'te o dönemlerde İngiliz hâkimiyeti altındaki Pakistan'ın kültür ve sanat merkezi olan Lahor (لاہور) şehrinde doğmuştur.

Babasının adı Muhammed Emced, eşinin adı ise Firdevs Emced'tir ve 23 Mart 1975 yılında evlenmişlerdir. Bu evlilikten doğan üç çocukları vardır. Aslen Siyalkot bölgesinden olan ailesi buradan 1930 yılında Lahor'a göçerek o dönemde bu bölgenin en önemli sanatçı, bilim adamı, şair ve edebiyatçıların yaşadığı Lahor'un Fleming Caddesi'nde bir eve yerleşmiştir. *“Büyük ihtimalle çevresinin bu canlı ve zengin kültürel ortamının Emced İslâm Emced'in edebi zevkinin gelişmesi ve küçük sayılabilecek bir yaşta şiir yazmaya başlamasında önemli etkisi olmuştur”*⁴⁵. Kendisinin de söylediği üzere Lahor'un bu canlı kültürü tecrübelerini zenginleştirmiş aynı zamanda hayata dair bakış açısını geliştirmeye yardımcı olmuştur. Özellikle sahne oyunlarında ve şiirlerinde etkisi oldukça fazla bir şekilde görülebilmektedir.

Emced İslâm ilköğretim eğitimine mahalle mektebi sayılabilecek isimsiz bir okulda başlamıştır. Altıncı sınıftan itibaren Muslim Model School adlı okulda eğitimine devam etmiştir. Okul günlerinde yazı yazmaya ve daimi hayali olan kriket oynamaya eğilimi vardı. Fakat kişisel hırsı ve isteği Kriket oyuncusu olmaktan yanaydı. Bunun yanında hikâye dinlemeye ve anlatmaya çok büyük ilgisi vardı. Özellikle kör teyzesinin anlattığı hikâyelerde değişiklikler yaparak arkadaşlarına anlatması ile hocasının ona “Hikâye Misyonu” lakabını takmasına sebep olmuştur. Yedinci sınıfta iken “Raziye Sultanê” adında bir oyunda kaleme alarak yazarlığa doğru ilk adımını atmıştır⁴⁶. Edebiyata olan ilgisi ve yazılarındaki başarısıyla dikkat çekerek dokuzuncu sınıfta okul dergisinin editörlüğüne seçildi. Nişan-i Menzîl isimli bu okul dergisi onun kriket yanında yürütmeye çalıştığı edebî yönüydü. Kolej yıllarında yine aynı şekilde kriket sporunu ve yazarlığı beraber sürdürdü. O günlerde yazma uğraşı olgunlaşmamış bir safhadaydı. Aynı günlerde şiire yönelen ve şiirlerinde Sahir

⁴⁵ Halil TOKER, **Kara Büyü**, İstanbul 2014, s. 3

⁴⁶ Halil TOKER, **a.g.e.**

Ludhyanevi ve Ciger Muradâbadî gibi döneminin önde gelen şairlerini örnek alan Emced İslâm'ın kaleme aldığı şiirler dönemin önemli edebiyat dergilerinde yayımlanmıştır⁴⁷. Mezuniyetinden sonra Oriental College' in (Doğu Koleji) Urdu bölümünden burs kazandı. Emced İslâm kriket sporu konusunda oldukça başarılıydı. Ancak bu kabul Emced İslâm'ın içindeki kriket oyuncusu olma tutkusunun sonu oldu çünkü Muhammadan Anglo Oriental College'de öğrenci iken Pencap Üniversitesi için kriket oynayamayacağını düşünüyordu. Yüksek Lisans notlarının da iyi bir derecede olması neticesiyle kriketten vazgeçerek en nihayetinde bütün ilgi ve dikkatini yazmaya verdi. Bunun ardından iki yılını yoğun bir şekilde edebî çalışmalarla geçirmiş ve Urdu Edebiyat Topluluğu'nun başkanlığını yapmıştı. Bunun sonucunda zatiâilileri yetenekli genç bir şair olarak tanındı ve edebiyat dergilerinde yazıları yer bulmaya başladı. Bu da onu şiir yazmaya cesaretlendirdi. Gelişmekte olduğu bu yıllarda, bu denli şiirlerinin bilinmesi ve şairlik yolunda ilerlemesi bilerek ve kasten yaptığı bir olgu değildi. Şiirleri sadece ve sadece kendisini açıklamasından ibaretti. Şiir onun için hiçbir zaman profesyonel bir iş olmadığını, hayatının bir parçası olduğunu da kendisi de ifade etmektedir.⁴⁸

Emced İslâm hayat dolu, konuşkan ve cana yakın bir kişiliğe sahipti. Ailesi küçük çapta bir iş kurmuştu bu yüzden ailesinin tümü kitaplarla yeterince yakınlık kuramamışlardı. Emced ilerleyen zamanlarda kimsenin dokunmasına dahi izin vermediği muhteşem bir kitaplığa sahip oldu. Vezin konusuna hâkim olması zaman gerektirmiş olsa da bu kütüphane sayesinde Emced, çok okuyarak bu sorunu çözebilmişti.

Emced İslâm Emced dünyanın birçok ülkesine yaptığı ziyaretler ile hem edebi kişiliğini geliştirmiştir hem de bu ülkelerde birçok davete katılmıştır. Emced'in ziyaret ettiği ülkeler ve tarihleri aşağıda listelenmiştir:

- Amerika: 1985-1989-1995-1999-2000-2001-2004
- İngiltere: 1984-1989-1990-1991-1994-1996-1998-2004
- Hindistan: 1982-1992-2004

⁴⁷ Halil TOKER, *a.g.e.*, s. 3.

⁴⁸Emced İslâm Emced, *Sitarê Merê Hamsafar*, Lahor 2004.

- Birleşik Arap Emirlikleri: 1981-1987-1994-1998-1999-2000-2001-2003
- Katar: 1987-1988-1994-1997-1998-1999-2000-2001-2003
- Umman: 1989-1992-1999-2003
- Fransa: 1984-1989-2003
- Norveç: 1990-1991-1994-1998
- Suudi Arabistan: 1990-1991-1994-1996-2002
- Kanada: 1984-2001-2004
- Çin: 1991
- Tayland: 1993
- Singapur: 1993
- Danimarka: 1994
- Sudan: 1994
- Özbekistan: 1996
- Bahreyn: 1995-1996-1998-2003
- Avustralya: 2002
- Almanya: 2003

2.2. Şairliği

Emced İslâm Emced önemli bir şair olmasının yanında şöhretini çoğunlukla televizyon oyunları vesilesiyle kazanmıştır. 1976'da Lahor televizyonları vasıtasıyla ilk draması yayınlanmıştır. Bu oyun sayesinde şöhreti parlamıştır ve böylelikle Emced İslâm Emced'in adı halk için önemli bir hal almıştır. O zamanlardan günümüze kadar zatîlileri televizyonlar için sürekli olarak oyun yazarlığı yapmaktadır. 1980'de Emced İslâm Emced Pakistan televizyon tarihinin umut veren ve yeni bir türü olarak adlandırılarak yayınlanan "Vâris" adlı oyunu yazdı. Emced İslâm Emced'in çok yaratıcı yeteneği ve becerisinin en önemli kanıtı "Vâris" gibi başarılı bir piyes üretmesinden sonra son derece başarılı ve etkili piyesler yazmış olmasıdır. "Dehliz"

(Geçit) ve “Samandar” (Deniz) dizileri de Televizyon draması olarak yayınlanmıştır. Bu televizyon serileri Emced İslâm Emced’in sanatının göstergeleridir.⁴⁹

Televizyon oyunu yazarlığının nitelikleri ile sunulan işlevselliğin tamamlayıcısı olarak Pakistan Cumhurbaşkanlığı, Emced İslâm Emced’e “Başkanlık Onur Ödülü Güzel Performans” ödölünü vermiştir. Bu ödölün bir kopyası da Resim 1.1 ‘de verilmiştir:

⁴⁹Emced İslâm Emced,**a.g.e.**

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

میں بحیثیت صدر اسلامی جمہوریہ پاکستان
جناب امجد اسلام امجد
کو ٹی وی ڈرامہ نگاری کے شعبہ میں نمایاں کارکردگی کے اعتراف میں
صدارتی اعزاز برائے حسن کارکردگی
عطا کرتا ہوں۔

محمد صیاء الحق

قلم : امجد اسلام امجد

۴ ارب شبان ۱۴۲۰ھ
تاریخ : ۲۳ مارچ ۱۹۹۸ء

Resim 1.1 Emced İslâm Emced'in Pakistan Cumhurbaşkanlığı'ndan çalışmalarından ötürü aldığı ödül.

Emced İslâm Emced çok tanınan ve meşhur bir şairdir. Ayrıca yayımladığı kitaplar ve televizyon senaryoları dolayısıyla ülkenin en başarılı drama oyun yazarları arasında sayılmaktadır. Zatiîlilerinin gazetelerde köşe yazarlığı da vardır. Pakistan

edebiyatı için son derece büyük hizmetler vermesinin yanında edebiyattaki yeni eğilimleri ile de meşhurdur.

Emced İslâm Emced'in şiirlerinin birkaç kez derlemesi de yayınlanmıştır. Buna ek olarak zatiâlileri farklı dillerdeki şiirlerin tercümesini yapmıştır. Ayrıca farklı edebi eserlerin incelemesini de yapmış olduğu kitapları bulunmaktadır. Pakistan televizyonlarına Emced İslâm Emced'in verdiği bir düzineden fazla drama oyunlarını sayabiliriz ki bunlar herkes tarafından kabul gören örneksiz çalışmalardır. Onun drama serisi “Varis” o kadar büyük bir şöhrete ulaşmıştır ki zatiâlileri 1980’de “Özel Başkanlık Onur Ödülü” ile onurlandırılmıştır. Onun bu oyunlarının Çin diline dahi tercümesi yapılmıştır. Emced İslâm Emced'in diğer sevilen televizyon oyunları arasında “Dehlîz”, “Vakt” (Zaman), “Din” (Gün), “Samandar” ve “Fışar” (Baskı) gösterilebilir. O dünyanın on yedi ülkesinde düzenlenen edebi ve kültürel programlara katılmıştır.

Edebiyat alanında hem şairlik hem de drama oyun yazarlığında gösterdiği değerli hizmetleri dolayısıyla Pakistan Cumhurbaşkanlığı, Emced İslâm Emced’e “Sitare-i İmtiyaz” adlı onur ödülünü vermiştir. Bu ödülün bir kopyası da Resim 1.2’de verilmiştir:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

میں بحیثیت صدر اسلامی جمہوریہ پاکستان

جناب امجد اسلام امجد

کو ادب (شاعری و ڈرامہ) کے شعبہ میں امتیازی مرتبہ حاصل کرنے پر

ستارہ امتیاز

کا اعزاز عطا کرتا ہوں۔

محمد رفیع

مقام: اسلام آباد

ذوالحجہ ۱۴۱۹ھ

تاریخ: ۲۳ مارچ ۱۹۹۹ء

Resim 1.2 Emced İslâm Emced'in Pakistan Cumhuriyeti Başkanı'ndan edebiyat çalışmalarından ödürü aldığı ödül.

Emced İslâm Emced kendi içsel kişiliğini sadece şiirlerde yansıtabildiğini belirterek potansiyelinin en iyi gözlenebileceği yer olarak şiirlerini göstermektedir ve kişiliğinin yalnızca bu şekilde fark edilebileceğini düşünüyordu. Şiir onun için doğal ifade ediş biçimidir ve bunu “Keşke insanlar beni bir şair olarak bilseler” cümlesiyle açıklıyordu. *“İnsanlar oyunlarımı ben yaşarken de izlemekten vazgeçebilir fakat şiirlerim sonsuza kadar kalacaktır. Okuyucularım az sayıda olsalar da şiirlerimi büyülenerek okuyorlardı. Oyunlarım yıllar sonra unutulsa da şiirlerim unutulmayacaktır”*⁵⁰.

Emced İslâm Emced bir insanı yazı yazmaya teşvik eden hissin özellikle de şiirin anlatılabileceğinin mümkün olup olmadığını bilmediğini ifade etmiştir. Bu hisle ilgili şu şekilde ifadeler kullanmıştır: *“Bir insan neden bir yazı yazdığını, neden yarım cümleler kurduğunu, neden garip bir şekilde bunları yan yana koyduğunu ve kendine özgü kuralları olan ikili, üçlü veya dördü satırlar gibi cümlelerin neden yazıldığını nasıl açıklayabilir ki”*⁵¹.

Tüm sanatsal eserler büyük ve küçük akıntıların oluşturduğu okyanus gibidir. Büyük akıntılar hızını ve yönünü değiştirenlerdir ve hiçbir zaman aynı değildir. Ancak her zaman kendine özgüdür. Bu da edebiyat alanında bir şairin diğer büyük şairleri takip etmediği aksine gelecek neslin büyük şairlerine zemin hazırladığı şeklinde ifade edilebilir. Büyük şairler yüzeyin altını görme kabiliyetine sahiptirler. Onlar anın üzerine yükselirler, evrensel ve kısa süreli kalıcı gerçekleri tecrübe ederler. Ancak kendilerini alçaltarak yüzeyde gezinmeye başlarsa hiçbir zaman büyük şair olamazlar.⁵²

Emced İslâm Emced devrimle ilgili konularda da incelemeler yapmış ve şiir tercümeleri yapmıştır. Bunun bir örneği olarak Siyahi insanların ve Filistin halkının sorunlarına yönelik şiirleri Urdu diline tercüme etmiştir.

⁵⁰Emced İslâm Emced, web: <http://amjadislamamjad.net> , 2014

⁵¹Emced İslâm Emced, a.g.e.

⁵²Emced İslâm Emced, a.g.e.

2.3. Fikir Hayatı ve Romantizm Akımına Dâhil Olması

Emced İslâm Emced çocukluğundan itibaren edebiyat meşgalesiyle büyüldüğünü ifade etmektedir. Radyolarda sesli oyunlar dinlediği zamanlarda kendisi de oyun yazabileceğini düşünmekteydi. Bunun üzerine Pencap Üniversitesi Urduca magazin dergisi “Mehvar” ‘da yazmaya başladı ve oyunları yayınlanmaya başladı. Başlangıçta radyoda sadece ses efektleri ile veriliyordu. 1974 yılında daha çok televizyon oyunları yazmakla ilgilendiğini ve o zamanlarda tanıştığı Sahira Ansari isimli bir kişinin televizyon için oyun aradığını, bunun üzerine “Berzah” (Araf) ve “Mum kî Gurya” (Balmumu Bebek) isimli oyunları televizyonlar için yazdığını belirtmiştir. Berzah adlı şiir kitabının incelemesine bakıldığında şairin ifadelerinin asi bir tarz ile oluştuğunu görmekteyiz. 1974 yılından 1979 yılına kadar çok fazla işin içinde olamadığını ancak “Varis” adlı senaryosu ile bir anda televizyonlar için aranılan adam olduğunu söylemektedir.⁵³

Emced İslâm Emced şöhretinin televizyonlara yazdığı oyunlar sebebiyle yayıldığını kabul etmektedir. Bunun en büyük sebebi ise televizyon izleyicilerinin çok geniş bir kitle olmaları iken şiir okuyucularının ise televizyonlara göre çok daha kısıtlı olmasıdır. Bazı sanatsal eserler doğalarında daha dışa dönükken bazıları da daha içe döndür. Drama oyunları ilk kategoriye girer. Çünkü toplumu temsil eder ve bu yüzden de popüler olması daha kolaydır. Ancak bazı sanat dalları sadece o özel sanat dalını bilen uzmanlarına hitap eder. Bu uzmanlar diğer insanlara göre daha kültürlüdür ve daha geniş görüşlüdür. Bu yüzden daha değerlidirler ancak popüler sanat dallarının iyi olmadığını gösteren bir anti tez yoktur. Kusursuz sanat her yaş ve her döneme hitap edendir. Sanatta mükemmellik kolay iletişimi ifade eder. Bu da en zor tecrübeleri en kolay şekilde anlatabilme yeteneğidir. Emced İslâm Emced’in kimi dönemler sosyal, dini, siyasi ve zihinsel gibi bazı olgular çöküşe geçtiğinde sadece sanatın ayakta kalabileceğini düşünmektedir. Ona göre günlük hayattaki birtakım tecrübeler bir sanatçının kendini açıklama şeklidir. Diğer bir deyişle sanatçı çevresine ve yaşadığı koşullara minnettar olmalıdır. Sanatçı topluma borcunu ödemekle yükümlüdür ve Emced İslâm bu borcu bir sanatçının sanatına ne kadar çok insan dâhil ederse

⁵³Emced İslâm Emced, a.g.e.

ödeyebileceğini düşünmektedir. Onun görüşlerine göre aktarımlarda hayatın sıcaklığı, kalıcılığı, aydınlığı ve hareketliliğini anlatan bir gerekçe olmaz. Emced İslâm Emced geçmişini baştan aşağı değersiz kabul etmemektedir ki geçmiş romantizm akımının önemli bir olgusudur. O geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek zamandan ayrı kabul etmektedir. Emced İslâm Emced’in şiirleri çağdaşlarında olduğu gibi tek düzelik, aşırı gösterişlilik, moda uyma, her çeşit korku, duygu eksikliği ve benzeri özelliklerden arınmıştır.⁵⁴

Emced İslâm Emced’in yazdığı oyun ve şiirlerde de yukarıda bahsettiğimiz olgular anlatılmaktadır. Onun romantizm ile ne kadar bağlı olduğunu ve bu akımın bir temsilcisi olmasının nasıl gerçekleştiğini düşüncelerine bakarak anlayabiliyoruz. Hâlbuki onun özellikle şiirlerinden romantizmi kolaylıkla anlayabiliriz. Örnek olarak “Varis” adlı dizi serisini feodal kültürün abesliklerini aydınlatan ve kimsenin konuşmadığı materyal kanunların garip olduğu, insanların kendini devrimin şampiyonu olarak adlandırdıkları zamanlarda yazmıştır. Bunun yanı sıra kolejde öğretmenlik yaparken kendi hayatını hiçe sayarak öğrenci mafyalarıyla ilgili iki dizi serisi de yazmıştır. “Dehliz” adlı senaryosu kentsel hayatı anlatır ve kent onun merkezidir. Sadece tek bir karakter kırsal kesimden gelmiştir ancak geri kalan tüm karakterler şehir insanlarıydı. “Samandar” adlı dizi serisinde ise hikâye beş arkadaşın birlikte bir iş kurmaları ve daha sonra birbirlerine olan güvensizliklerinden dolayı hepsinin ayrı ayrı paranoyaklıkları üzerine kurulmuştur. Beş karakterden bir tanesi feodal düşüncelidir. “Vakt” isimli seride tamamen kentsel kesim anlatılmaktadır. “Rat” (Gece) isimli oyunda ise hiçbir kırsal kesim yaşamı gösterilmemiştir. Yaşını almış olgun bir adamın kendi kızı yaşımda bir kıza âşık olması ile çökmesi anlatılmaktadır ki bu seride romantizm duygusu çok ağır basmaktadır. “Fişar” da ise eğitimsel sorunlar ve gençlik problemleri tartışılmıştır. “Din” isimli oyun yine kentsel kesimde yaşanan olaylardan konu edilmiştir.⁵⁵

Emced İslâm Emced’in üretme duygusu ve yeteneği birçok alanda yazı yazmasını sağlamaktadır. “In The Last Days Of Autumn” İngilizce olarak aslından tercüme ettiği bir derleme şiir kitabıdır. “Kehkaşan” (Gökkuşağı) ise Urdu dili ile şiir

⁵⁴Emced İslâm Emced, a.g.e.

⁵⁵Emced İslâm Emced, a.g.e.

yazan kadın şairlerin incelemesi ile birlikte basılmış kitaptır. “Naê Puranê” (Klasik Şiire Yeni Bir Bakış) adlı eserde Mir Taki Mir, Mir Dard, Savda Mirza, Mirza Esedullah Hân Ğalib, Nazir Akbarâbadi ve Allame Muhammed İkbâl gibi isimlerin eleştirel yorumları yapılarak yayınlamıştır.⁵⁶

⁵⁶Emced İslâm Emced, **a.g.e.**

3.BÖLÜM: EMCED İSLÂM EMCED'İN ESERLERİ VE ŞİİRLERİ

3.1. Eserleri

3.1.1. Şiir Kitapları

Emced İslâm'ın on altı şiir kitabı bulunmaktadır. Ancak bunun yanında İngilizceden çeviri yaptığı şiir kitapları da bulunmaktadır. Yayımlandığı yıla göre sıralanmış şekilde Emced İslâm'ın kitapları şu şekildedir:

“Berzah” (Araf - برزخ) : Emced İslâm Emced'in 1974 yılında yayımladığı ilk şiir kitabıdır. Emced İslâm kendi blog web sitesinde bu kitapla ilgili 1974 yıllarında daha çok televizyon oyunları yazmakla ilgilendiğini ve o zamanlarda tanıştığı Sahira Ansari isimli bir kişinin televizyon için oyun aradığını, bu kitabı da televizyon oyunu olarak yazdığını ifade etmiştir.⁵⁷

“Aks” (Yansıma - عکس) : Şairin Filistin modern şiirinin tercümesini yaptığı şiir kitabıdır. 1976 yılında yayımlanmıştır.

“Satvañ Dar” (Yedinci Eşik - ساتواں در) : 1978 yılında Emced İslâm'ın yayımladığı kendi şiirlerinden oluşan ikinci şiir kitabıdır.

“Kalê Logoñ Kî Ruşen Nazmîñ” (Siyahilerin Aydın Şiirleri - کالے لوگوں کی روشن نظمیں) : Amerika ve Afrika kıtasından alınan şiirlerden yapılan tercümelerden oluşan şiir kitabıdır. 1981 yılında Lahor şehrinde yayımlanmıştır.

⁵⁷Emced İslâm Emced, web: <http://amjadislamamjad.net> , 2014

“Fişar” (Baskı - فیشار) : 1982 yılında müellifin kendi yazdığı şiirlerden oluşan yine Lahor şehrinde yayımlanmış 151 sayfalık kitabıdır.

“Zara Phir Sê Kehna” (Bir Daha Söyle – ذرا پھر سے کہنا) : Şairin dördüncü şiir kitabıdır. 1988 yılında yayımlanmıştır.

“Naê Puranê” (Klasik Şiire Yeni Bir Bakış – نئے پرانے) : Emced İslâm bu eserinde Urdu edebiyatında klasik döneme bir bakış atarak şairleri ve şiirlerini incelemiştir. Bu eser 1991 yılında yayımlanmıştır.

“Hizañ Kê Ahirî Din” (Sonbaharın Son Günleri – خزاں کے آخری دن) : Şairin kendi şiirlerinin içinden seçtiği Urduca olarak yayımlanmış şiir kitabıdır. 1991 yılında yayımlanmıştır. Bu kitabın İngilizce olarak yayımlanmış çevirisi de bulunmaktadır.

“In the Last Days of Autumn” (Sonbaharın Son Günleri) : Şairin kendi şiirlerinin içinden seçtiği İngilizce olarak yayımlanmış şiir kitabıdır. 1991 yılında yayımlanmıştır.

“Us Par” (O Yaka – اس پار) : 1992 yılında şairin kendi yazdığı şiirlerle tamamladığı bir diğer şiir kitabıdır.

“İtnê Hıvab Kahañ Rakhuñ Ga” (Bu Kadar Rüyaı Nereye Koyayım – اتنے خواب کہاں رکھوں گا) : 1994 yılında yayımlanan kitap şairin yine kendi şiirlerinden oluşan eseridir.

“Sapnê Bat Nahîñ Kartê” (Düşlerin Önemi Yok – سنے بات نہیں کرتے) : 1995

yılında yayımlanmış Emced İslâm bir diğer şiir kitabıdır. Bu kitapta çocuklar için şarkılar, ülke şarkıları ve Pencap bölgesine ait şarkılar yazılmıştır.

“Barış Kî Âvaz” (Yağmurun Sesi - بارش کی آواز) : 158 sayfadan oluşan bu şiir

kitabı Lahor’da 1997 yılında yayımlanmıştır.

“Saḥer Âşar” (Seher’in Etkileri – سحر آثار) : Emced İslâm’ın şiirlerinden oluşan ve

1998 yılında yayımladığı şiir kitabıdır.

“Mêrê Bhî Hêñ Kuçh Hıvab” (Benim de Rüyalarım Var – میرے بھی میں کچھ) :

(خواب) : 1999 yılında Emced İslâm’ın yayımladığı bir başka derleme şiir kitabıdır.

“Ham Us Kê Hêñ” (Ben Onunum – ہم اس کے میں) : Emced İslâm’ın

gazellerinden oluşan bu derleme kitabı da yine 1999 yılında yayımlanmıştır.

“Saḥiloñ Kî Hava” (Sahil Havası - ساحلوں کی هوا) : 2000 yılında müellif

tarafından yayımlanan kendi şiirlerinden oluşan şiir kitabıdır.

“Phir Yuñ Hua” (Yine Böyle Oldu – پھر یوں ہوا) : Şairin 3 yıl aradan sonra

çıkardığı yine kendi şiirlerinden oluşan 2000 yılında yayımladığı şiir kitabıdır.

: (مُحَبَّت ایسا دریا ہے – “Muḥabbet Eysa Derya Hê” (Aşk Öyle Bir Nehirdir ki –

Emced İslâm’ın derleme şiirlerinden oluşan kitabıdır. Bu eseri de 2004 yılında Karaçi şehrinde yayımlamıştır.

“Autograph” (El Yazısı) : Emced İslâm 2004 yılında yayımladığı kitabında Mecid Emced’in (ö.1394/1974) şiirlerinin derlemesini yapmıştır.

: تیرے دھیان - “Têrê Dhîyan Kî Têz Hava” (Seni Düşünmenin Şiddetli Rüzgârı -

: کی تیز ہوا : Bu şiir kitabı yine Emced İslâm Emced’in şiirlerinin derlemesi olarak 2004 yılında yayımlanmıştır.

: (یہیں کہیں - “Yehîñ Kehîñ” (Bir Yerlerde - 2006 yılında bu şiir kitabı Emced İslâm’ın kendi şiirlerinden oluşmaktadır.

: (یہ میرا شہر سخن - “Ye Mêra Şehr-i Suḥen” (Şiir Şehrim – 2008 yılında yayımlanan bu eser Pakistan’ın önemli kadın şairlerinden olan Pervin Şakir’in şiirlerinden seçilerek kitaplaştırılmıştır.

3.1.2. Seyahatnameleri

Emced İslâm Emced her ne kadar şair ve oyun yazarı olarak tanınmış olsa da buna ilaveten birçok konuda kitaplar yazmıştır. Bunlardan bazıları da gittiği ülkelerde edindiği izlenimler ve o ülkeleri tarif eden yazılarıdır. Sefername adı verilen bu eserler Emced İslâm Emced tarafından yayımlanmıştır. Dört adet seyahatnamesi bulunan şairin seyahatname kitapları şu şekildedir:

- (شہر در شہر – “Şehir Der Şehir” (Şehirden Şehire –

- “Rêşim Rêşim” (Her yer İpek – ریشم ریشم)
- “Sat Din” (Yedi Gün – سات دن)
- “Çalo Capan Çaltê Hên” (Hadi Japonya’ya Gidelim – چلو جاپان چلتے ہیں)

3.1.3. Televizyon Senaryoları

Emced İslâm Emced daha öncede bahsettiğimiz üzere ülke çapında tanınmasını ve çok önemli bir şair olarak görülmesini aslında yazdığı televizyon senaryolarına, drama oyunlarına borçludur. En önemli senaryosu olarak kabul edilen “Varis” ile çeşitli ülkede çok meşhur olmuştur. Yazdığı birçok senaryosu bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri aşağıdaki listede verilmiştir.

- Varis (Vâris - وارث) 1980
- Dehlîz (Geçit - دہلیز) 1982
- Fişar (Baskı - فشار) 1982
- Vakt (Zaman - وقت) 1993
- Din (Gün - دن) 1995
- Rat (Gece - رات) 1996
- Samandar (Deniz - سمندر) 1997

- Bandagî (İbâdet - بندگانى) 2001

Ayrıca Emced İslâm Emced'in yayımlanmış ve televizyonda oynatılan diğer senaryolarının arasında İndhin (ايندھن), Eger (اگر), Girih (گره), Zamane (زمانه), Şîraze (شيرازى) bulunmaktadır.

3.1.4. Ödülleri

Emced İslâm Emced kişiliği, yazıları, şiirleri ve oyun yazarlığı sayesinde birçok ödül almıştır. Bunlardan birçoğu Pakistan'ın en önemli ödülleri. Özellikle Pakistan Cumhurbaşkanlığı gibi makamlardan dahi ödül almıştır. Emced İslâm otuzdan fazla ödül almıştır. Bunun yanında çalışmalarını sürdürdüğü birçok kurumda yine başkanlıklar yapmış ve bu kurumlardan onur ödülleri de almıştır.

Emced İslâm Emced'in aldığı ödüller aşağıda verilmiştir:

- Sitare-e İmtiyaz (1998)
- Pride of Performans (1987)
- Şairi ki Kitab Fişar per National Hijra (1983)
- Writers Guild Award (1976)
- Best Playwright Pakistan Television (1980-1984-1998-1999-2001)
- K.A.C. Award (1991)
- Special President Award with Waris (1980)
- Best Film Writer Nigar Award (1982-1987)
- Agfa Award (1987)
- Bolan Award (1987-1995)
- T.V. Serial Waris (Published in Chinese Language) (1987)

- T.V. Serial Waris (Dubbed in Chinese Language & Telecasted on Chinese T.V. National Network) (1988)
- Amjad Islam Amjad (Art & Personality) (1996)
- Special Edition of Monthly Chahar Su (2001)
- Special Edition of Monthly Biaaz (2003)
- Jashne Amjad Islam Amjad, Doha- Dubai (2001)
- PTV Silver Jubilee Award (1989)
- Recipient of Fifteen Graduate Awards (1975-2000)
- National Awards, Best Book of Poetry Sahilon Ki Hawa (2000)
- Ahmed Nadeem Qasmi Award Best Book of Poetry Yaheen Kaheen (2006)
- Produced / Directed Documentary on Ahmed Nadeem Qasmi (1994)
- Sitaray Mere Hamsafar (Compilation of Writing about Art & Personality of Amjad Islam Amjad) (2003)
- “Adeeb” International Adabi Award, Ludhiana, India (2006)
- Thesis regarding Works of Amjad Islam Amjad
- Completed in Multan (1989), Bahawalpur (1999)
- Islamabad (2000), Karachi (2002) & Jammu (2007) Universities
- Member, Board of Governors, Punjab Council of Arts
- Member, Executive Committee, Al-Hamara Arts Council, Lahore
- Member, Punjab Government Committee for Writers’ Fund
- Member, Board of Advancement of Urdu, Lahore
- Member, Board of Governor’s Academy of Letters, Islamabad
- Member, Board of Governor’s Quaid-e-Azam Library, Lahore

3.2. Şiirleri

Emced İslâm'ın daha öncede bahsettiğimiz gibi on altı şiir kitabı bulunmaktadır. Ayrıca kaleme aldığı şiirler kendi döneminin önemli edebiyat dergilerinde de yayımlanmıştır. Özellikle Pakistan'ın kültürel yapısı göz önüne alındığında önemli şairler politikacılardan bile daha ünlü olmaktadır. Bu göz önüne alındığında Emced İslâm Pakistan'da son dönemin en önemli şairlerinden ve şahsiyetlerinden bir tanesidir. Emced İslâm şairliği dışında gezi yazıları, televizyon senaryoları ve gazete makaleleri gibi birçok dalda çalışmalar yapmıştır. Ancak bizi daha çok ilgilendiren kısmı Emced İslâm'ın Pakistan edebiyatına verdiği katkılar, romantizm akımı ile ele aldığı olgular ve onun şiirleridir.

Emced İslâm'ın şiirlerinde romantizm öğelerinin yoğun şekilde işlendiği görülmektedir. Romantizmin doğasında birden çok duygu özgür bir ruh hali ile anlatılır. Çoğu zaman mecaz kullanılır. Emced İslâm'da kendi ağzından da söylediği gibi küçük yaşlardan itibaren abartılı hikâyeler anlatmayı çok severdi. Bu da onun şairlik becerilerinin küçük bir çocukken bile ne kadar geliştiğinin bir kanıtıdır. Doğayı fazlasıyla kullanarak onlara farklı anlamlar yüklemiştir. Romantizmin de mecaz ve doğa betimlemeleri ile kendini gösterdiği aşağıdaki "Can Sermayesi" (سرمایہء جان)

adını verdiği bir şiir örneği bulunmaktadır:

I

یہ سب نے دیکھا

کہ سازِ گل سے نکل کے خوشبو کا ایک جھونکا

ہزارِ نغمہ سنا گیا ہے

مگر کسی کو نظر نہ آیا کہ اس کے پردے میں گل نے اپنا

تمام جوہر لٹا دیا ہے

یہ میری سوچوں کی سبز خوشبو
یہ میری نظیں، یہ میرا جوہر
یہ میرے لفظوں کے شاہزادے
یہ میری آواز کے مسافر
نکل کے ہونٹوں کی وادیوں سے
خوشیوں کے مہیب جنگل میں آہٹوں کے فریب کھاتے
نشاط منزل کی جستجو میں
اداس راستوں پہ چل رہے ہیں
سفر کے دوزخ میں جن رہے ہیں

Herkes gördü bunu:

Gülün sazından çıkan hoş kokunun bir esintisi

Binlerce nağmeye dönüştü

Fakat gül bu perdede çıkarırken sesleri

Kaybetti tüm sermayesini

Yeşil renkli kokusu düşüncelerimin

Şiirlerim, sermayem

Kelimelerimin şehzadeleri

Seslerimin yolcuları

Çıkarak dudak duvarlarından
Sessizliğin korkunç ormanında
Duyulan ayak seslerine aldanarak
Menzile ulaşma sevincini ararken
Üzgün yollarda yürüyorlar
Yolculuk cehenneminde yanıyorlar⁵⁸

Müellifin kullandığı sembollerden bir tanesi de gül ve onun yapraklarıdır. Can sermayesi şiirinde “gülün sazından” derken gül bitkisinin yapraklarını ve tohumunu saz gibi bir çalgı aletine benzeterek verdiği güzel kokuyu tıpkı sazın tellerinden çıkan notalara benzetmiştir. Gülün bu hoş kokuları saz perdelerinden çıkarırken ömrünü de tükettiğini belirterek aslında gül bitkisinin tüm yaşamını verdiği hoş kokular ile tükettiğini betimlemiştir. Yukarıdaki son dizede geçen kelimesi ise mücevher, öz

yâda hüner anlamlarındadır ancak burada şiirin isminde de geçen sermaye kelimesine atıf yapılmıştır. Şiirin ikinci bölümünde ise şair düşüncelerinin akışını yeşil renkli kokuya benzetiyor. Buradaki betimlemesi romantizmin önemli özelliklerinden biri olan doğaya atıf şeklinde ortaya çıkıyor. Yine diğer bir dizede nasıl ki gül yaprakları kokularını bırakıyorken soluyorlarsa kendisi de şiirlerinde hedefe ulaşırken çok farklı yollardan geçerek engellere maruz kaldığını belirtmek istiyor. Burada ki betimlemesinde de şiirlerinin özgür bir şekilde ağzından çıktığına işaret ederek aslında romantizmin özünde yer alan fikir ve düşüncelerin bireye verdiği özgürlüğü anlatmak istiyor.

Romantizm birçok konuyu ele alır ancak yoğun olarak dış dünyayla ilgilenmiştir. Şairler de betimlemelerini ise olabildiğince göz alıcı, mübalağalı ve çok

⁵⁸ Halil Toker, a.g.e. , s.17.

renkli olarak yapmışlardır. Emced İslâm'ın da “Bir An” (ایک پل) isimli şiirinde

bunun örneğini görebiliriz:

II

آہستگی سے گھٹتی ہوئی سہ پہر کی دھوپ
دل میں اتر رہی ہے کسی خواب کی طرح
نیلے فلک پہ ابر کے ٹکڑے کہیں کہیں
لرزاں ہیں دل کے ساز پہ مضراب کی طرح

صحی چمن میں ڈولتے رنگوں کے درمیاں
ہے ایک بے قرار سی خوشبو کی ہوئی
ٹھہرے ہوئے سے وقت کی سرگوشیوں کے بیچ
تتلی کوئی ہے پھول کے لب پر جھکی ہوئی

پتے صبا کے پاؤں کی آہٹ کے منتظر
شاخوں کے درمیاں کوئی حیرت رواں سی ہے

بیٹھی ہے یوں وہ گھاس پہ مچھلوں کے روبرو
آنکھوں کے آس پاس کوئی کمکشاں سی ہے

پہرے پہ دھوپ چھاؤں کا میلہ لگا ہوا
شانوں پہ بے دریغ سے گلیو کھلے ہوئے
قوس قزح نے اپنا خزانہ لٹا دیا
رنگت میں اس کے رنگ میں سارے گھلے ہوئے

آہٹ پہ میرے پاؤں کی دھیرے سے چونک کر
دیکھا ہے اس نے مڑ کے مجھے ادا کے ساتھ
پھیلی ہے جسم و جاں میں عجب اک سرخوشی
خوشبو سی کوئی اڑنے لگی ہے ہوا کے ساتھ

Yavaşça batan ikinci güneşi

Gönlüme doğuyor bir rüya gibi

Mavi gökyüzünde bulut parçaları yer yer

Gönül perdesi üstünde titriyor mızrap gibi

Çimenler içinde yer yapan renklerin arasında
Kararsız bir güzel koku kalmış duruyor
Duraksayan zamanın fısıltılarında
Kelebek bir çiçeğin kenarında eğilmiş bekliyor

Bir şaşkınlık akıp gidiyor dallar arasında
Bekliyor meltem rüzgârının ayak sesini yapraklar
Oturmuş çimenlerin üstüne öylece, çiçeklerin karşısına
Gözlerinin çevresinde sanki Samanyolu var
Yüzünde güneş ve gölge panayırı var
Omuzların üzerine saçılmış zülüfleri var
Gökkuşağı kaptırmış tüm hazinesini
Onun renginde yitirmiş tüm renklerini

Ayak seslerimle hafıftan irkilerek
Güzel bir edayla dönüp bakınca bana
Kapladı tüm beden ve ruhumu bir sarhoşluk
Sanki yayıldı hoş bir koku tüm havaya⁵⁹

Şair bir diğer şiirinde ise sevgiliye duyduğu özlemi anlatırken, onun hatırasını canlı tutabilmek için doğanın ruhuna eğilerek betimlemeler yapıyor. Tabiatı çok daha

⁵⁹ Halil Toker, **a.g.e.** , s.263.

fazla mecaz anlatımlarla canlandırarak sevgilinin hatırasını ayakta tutmaya çalışıyor.

Bu anlatım romantizmin geçmişî anlatma yönü ile de iç içe olan “Senin Hatıran” (یاد)

isimli şiirde aşağıdaki şekilde işlenmiştir:

III

اس موسم میں جتنے پھول کھلیں گے

ان میں تیری یاد کی خوشبو بہرِ روشن ہوگی

پتہ پتہ بھولے بسرے رنگوں کی تصویر بنایا گزرے گا

اک یاد جگا گزرے گا

اس موسم میں جتنے تارے آسمان پہ ظاہر ہوں گے

ان میں تیری یاد کا پیکر منظر منظر عریاں ہوگا

تیری جھل مل یاد کا چہرہ روپ دکھاتا گزرے گا

اس موسم میں

دل دنیا میں جو بھی آہٹ ہوگی

اس میں تیری یاد کا سایا گیت کی صورت ڈھل جائے گا

شبِ نیم سے آواز ملا کر کلیاں اس کو دوہرائیں گی

تیری یاد کی سن گن لینے چاند مرے گدرا ترے گا

آنکھیں پھول بچھائیں گی

اپنی یاد کی خوشبو مجھ کو دان کرو اور اپنے دل میں آنے دو

یا میری جھولی کو بھر دو یا مجھ کو مر جانے دو

Bu mevsimde açacak tüm çiçeklerden

Senin hatıranın güzel kokusu her yere yayılacak

Her yaprak, unutulmuş renklerden bir resim yapacak

Bir hatırayı canlandıracak,

Bu mevsimde ne kadar yıldız gökyüzünde görünürse

Senin hatıranın vücudu

Oraların her manzarasında üryan olacak

Senin pırıldayan hatıranın çehresi ortaya çıkacak,

Bu mevsimde

Dünyanın kalbinde var olan her ayak sesinde

Senin hatıranın gölgesi bir şarkıya dönüşecek

Çiğ taneleri ile birlikte goncalar

Bu şarkıyı mırıldanacak

Hatırana kulak kabartmak için ay evime gelecek

Gözlerim karşılamak için onu yerlere çiçek serecek,

Hatıranın mis kokusunu bağışla bana

Ve gönlüne girmeme izin ver

Ya benim istediğimi gerçekleştir

Ya da ölmeme izin ver⁶⁰

Emced İslâm'ın şiirlerinde fert, bireysellik, duygusallık ve geçmiş zaman önemli bir rol almaktadır. Özellikle sevgiliye ait unsurlar, aşk ve sevgi konuları geçmiş zaman işlenerek verilmektedir. Kavuşamama duygusu hâkimdir. Geçmiş zamanda romantizmin önemli bir unsurudur. Bu açıdan bakıldığında şimdiki zaman ile ilgilenemediğinden cemaatle ve toplumun yapısıyla da ilgilenmez çünkü onun verdiği romantizm duygusu bireyselliği gerektirir. Aşağıdaki “Sen ve Ben” (ہم و تم) isimli şiirde de kavuşma duygusu ile işlenmiş geçmişte ne olduğu gelecekte ne olacağı gibi konular yine doğa betimlemeleri ile ele alınmıştır:

IV

کچھ خواب ہمارے تھے

کچھ خواب تمہارے تھے

اس وقت کی مٹھی سے پھسلے ہوئے لمحوں میں

اس شام کے رستوں میں، اس رات کی بانہوں میں

کچھ خواب ہمارے تھے، کچھ خواب تمہارے تھے

کچھ نقش ہمارے تھے

⁶⁰ Halil Toker, a.g.e. , s.261.

کچھ نقش تمہارے تھے

صحرائے محبت کی بے نام سی راہوں میں
اڑتے ہوئے ٹیلوں کے گمنام سے چروں میں
کچھ نقش ہمارے تھے، کچھ نقش تمہارے تھے

کچھ رنگ ہمارے تھے

کچھ رنگ تمہارے تھے

شبہم کی عنایت سے بھیگے ہوئے پھولوں میں
نوشبو کی طرح لرزاں بے چین فضاؤں میں
کچھ رنگ ہمارے تھے، کچھ رنگ تمہارے تھے
وہ رنگ، وہ نقش اور خواب

اب جانے کہاں، کیسے، کس وقت ہم ہوں گے!
اے رت کے پلٹنے تک، اس ہجر کے کٹنے تک
کیا رنگ تمہارا ہو، کس حال میں ہم ہوں گے!!

Senin rüyaların vardı
O vaktin avucundan kayıp giden anlarda
O akşamın yollarında, o gecenin kollarında
Benim rüyalarım vardı, senin rüyaların vardı

Benim izlerim vardı
Senin izlerin vardı
Sevgi sahrasının isimsiz yollarında
Uçuşan kum tanelerinin yolunu yitirmiş çehrelerinde
Benim izlerim vardı, senin izlerin vardı

Benim renklerim vardı
Senin renklerin vardı
Çiy tanesinin sayesinde ıslanan çiçeklerde
Hoş kokular gibi titrek o kararsız havada
Benim renklerim vardı, senin renklerin vardı

O renkler, o izler ve o rüyalar
Artık nerede, nasıl, ne vakit birleşir bilinmez!
Bu mevsim geçene kadar, bu ayrılık bitene kadar
Sen ne halde olursun, ben ne halde olurum bilinmez!⁶¹

⁶¹ Halil Toker, **a.g.e.** , s.249.

Emced İslâm romantik bir şairdir. Onun şiirlerinde aşk ve duygusallık önemli unsurlardır. Aşk acısı ve ayrılığın verdiği hüzn beraber işlenmiş ancak kavuşmanın özlemi de betimlenmiştir. Sevgilinin yanında olmayışını doğa ile bütünleştirmiş ve tabiatın tüm güzelliklerini abartılı bir biçimde sergilemiştir. İşte tüm bu duyguları “Sen Varsın Her Yanımda” (مرے چاروں طرف تم ہو) ismini verdiği şiirde şöyle anlatmıştır:

v

کبھی ایسا بھی ہوتا ہے
گئی گزرے ہوئے منظر
کچھ ایسے ایک لمحے کو پلٹتے ہیں
کہ ان کے ساتھ وہی سبھی کچھ لوٹ آتے ہیں
حقیقت اور گماں کی سرحدیں
کچھ اس طرح آپس میں ملتی ہیں
کہ دریا ساتھ چلتا ہے، کنارہ اچھوٹ جاتا ہے

مری جاں آج اس لمحے
مرے چاروں طرف تم ہو،

مرے حصے میں جتنا آسماں تھا اس کی وسعت سے

تمہیں نکلے، بہت عرصہ ہوا لیکن

میں اب بھی ہر ستارے میں تمہیں موجود پاتا ہوں

کچھ ایسا دیکھ سکتا ہوں

کہ جیسے وصل کے اس آخری لمحے میں دیکھا تھا

جہاں چاروں طرف ہم تھے ہمارے خواب تھے

اور روشنی کا ایک دریا تھا،

وہ دریا جس میں بہتے وقت کی کشتی

کچھ ایسے ایک لمحے کو ہمارے ساتھ ٹھہری تھی

کسی دیوار پر لٹکی کوئی تصویر ہو جیسے !

وہی لمحہ، اسی صورت

ہمارے درمیاں جاناں،

پھر ایسے آ کے ٹھہرا ہے

کہ ہر جانب ہی ہم ہیں، ہمارے خواب میں

اور روشنی کا ایک ردیا ہے
تمہارے وصل کی خوشبو میں بھگی رات ہے، تم ہو
زمین سے آسمان تک رنگ کی برسات ہے، تم ہو!
مگر یہ شعبہ تو، اس ستم گر رات سے اب تک
جدائی کی ہر رات برسی مجھے یونہی دکھائی ہے!!
میرے چاروں طرف تم ہو
کہاں گم ہو!!

Bazen

Geçip gitmiş görüntüler

Öyle bir anda geri dönerler

Ve canlandırırlar onlarla bağlantılı her şeyi

Gerçek ve şüphelerin sınırları

Öyle iç içe girmişlerdir ki

İrmak akar bizimle ve uzaklaşırsınız kıyıdan

Hayatım! Bugün şu anda

Sen varsın her yanımda

Benim payıma düşen gökyüzünün genişliğinden

Sen çıkıp gideli çok oldu ama

Seni her yıldızda görüyorum ben hâlâ,
Görüyorum seni
Aynı gördüğüm gibi vuslat akşamının son anında
Her yerde biz vardık ve her yanda rüyalarımız
Ve akıp giden bir ışık deryası etrafımızda,
O ışık deryasında akıp giden zaman kayığı
Bir duvara asılı bir resim gibi sanki
Birkaç saniye durmuştu bizim yanımızda!

O an ve o manzara
Gelip durdu yine
İkimizin arasında,
Yine sadece ikimiz varız ve rüyalarımız her yanda
Ve akıp giden bir ışık deryası,
Sana ulaşmanın güzel kokusu içinde ıslanmış
Gece ve sen
Yerden göğe kadar yayılmış renk yağmuru ve sen!
Fakat bu manzarayı, o zalim geceden bugüne kadar
Her ayrılık yıl dönümünde izliyorum aynı tarzda
Sen varsın her yanımda
Kaybolup gitmedin asla!⁶²

⁶² Halil Toker, a.g.e. , s.215.

Şairimiz daha öncede dile getirdiğimiz üzere birçok konuyu tabiat ile ilişkilendirmiştir. Estetiği, içsel huzuru, birey duygusunun yanında sevgiliye duyduğu özlemi, sevgiliden ayrı kalışını tabiatın nesneleriyle birleştirerek romantik açıdan ele almıştır. Zatiâlıleri bazen sevgiliye aşkını kelimeler ile açıklayamadığını ve güzelliğini yansıtmak için doğaya başvurduğunu açıkça betimlemiştir. Bu anlatım ise romantizm akımının önemli yapı taşlarından. Bu anlatıma örnek olarak “Bu Şehrin Sokaklarında O Çiçekler Açmıyor” (اس شہر کے باغوں میں وہ پھول نہیں کھلتے) isimli şiiri gösterebiliriz:

VI

جو بات نہیں کرتے

ان بولتے رنگوں میں

میں نے تمہیں سوچا ہے !

جو دل سے گزرتے ہیں

ان اجنبی رستوں میں

میں نے تمہیں دیکھا ہے !

کہنے کے لیے تم سے

باتیں تو بہت سی ہیں

الفاظ نہیں ملتے!

جو میری نظر میں ہیں

اس شہر کے باغوں میں

وہ پھول نہیں کھلتے

میں نے تمہیں جانا ہے

اظہار کے رشتوں سے

اس طرح جدا ہو کے،

جس طرح کوئی بندہ

دھرتی پہ نظر ڈالے

اک بار خدا ہو کے!

Konuşmasalar da

Çok şey ifade eden o renkler arasında

Seni düşündüm!

Gönlün içinden geçen

O yabancı yollarda

Seni gördüm!

Söylemek istediğim sana
Çok şey var ama
Kelimeler yetmiyor!
Gözlerim aradı her yerde
Fakat bu şehrin bahçelerinde
O çiçekler açmıyor!

Öyle tanıdım seni
İfade şeklinden şimdi
Böyle ayrılınca!
Nasıl ki bir kul durup ayakta
Bir bakarsa toprağa!
Aynı bir tanrı gibi!⁶³

Emced İslâm'ın romantizmi değişik şekillerde de ortaya çıkabilir. Örneğin bir yoldaş ile yaşam seferinin acı ve hüznü olacağını belirtirken bazen de ayrılacaklarını düşünerek fert olarak bireyselliği ön plana çıkarmak istemiştir. Fert bireysellikle beraber kullanılır. Romantizm akımının Aligarh hareketine karşı çıktığı dönemlerden itibaren en sık kullanılan öğelerdendir. Toplumsal olarak düşünmeyen bir yapıya sahiptir. Bu da Emced İslâm'ın şiirlerinde sıkça görülebilecek bir olgudur.

“Yanında Yürür Bazen Yabancılar Da” (ساتھ تو اجنبی بھی چلتے ہیں) isimli şiirinde de bu

şekilde bir betimleme kullanmıştır:

⁶³ Halil Toker, a.g.e. , s.203.

VII

اس نے مجھ سے کہا

مرے ساتھی!

تم کو مجھ سے جو ہے گلہ، کیا ہے؟

کبھی فرصت ملے تو یہ سوچو،

منزلیں کیوں ہے؟ فاصلہ کیا ہے؟

اپنے اپنے سفر پہ نکلے لوگ

مشترک راستوں پہ چلتے ہیں

ہم رہی کے حصار میں جتنے

دن نکلتے، چراغ جلتے ہیں!

سب کی آنکھوں میں جھلملاتے ہیں

اپنی اپنی امید کے در و بام

زندگی کے سفر میں ملتے ہیں

مستقل درد، عارضی آرام!

تم مرے ہم سفر تو ہو لیکن
ہم کہیں پر نہ پھڑ بھی سکتے ہیں!
دیر تک اک طویل رستے پر
ساتھ تو اجنبی بھی چلتے ہیں!!

O bana dedi ki:

Ey yol arkadaşım!

Senin nedir benden şikâyetin?

Fırsatını bulursan bir düşün hele

Neden varış noktaları vardır? Nedir aslında mesafeler?

Ayrı ayrı yolculuklara koyulmuş insanlar

Aynı yollar üzerinde yürürler,

Yoldaşlık kalesinde ne kadar

Gün doğar ve kandil yanarsa

Hepsinin gözü önünde parıldar,

Kendi umutlarımızın peşinde koşarken

Yaşam yolculuğunun içinde karşımıza

Sürekli acı ve geçici huzur çıkar!

Sen benim yol arkadaşısın, bu doğru ama

Bir yerlerde ayrılabiliriz aslında!

Uzun süren bir yolculuk sırasında

Yanında yürür bazen yabancılar da!⁶⁴

Bireysellik duygusunun belirlediği bir başka şiirinde ise müellif, sevgiliyi yol arkadaşı olarak tanımlayıp onu tasvir edebilmek için doğadan yardım almaktadır.

Romantizm işte tam da bu tip duygular üzerine kurulu bir akımdır. “Yol Arkadaşı” (ہم)

(سفر) şiirinde şu şekilde aktarılmaktadır:

VIII

تمہارا نام کچھ ایسے مرے ہونٹوں پہ کھلتے ہے

اندھری رات میں جیسے

اچانک چاند بادل کے کسی کونے سے باہر جھانکتا ہے

اور سارے منظروں میں روشنی سی پھیل جاتی ہے

کلی جیسے، لرزتی اوس کے قطرے پہن کر مسکراتی ہے

بدلتی رت، کسی مانوس سی آہٹ کی ڈالی لے کے چالتی ہے

تو خوشبو باغ کی دیوار سے روکے نہیں رکتی

⁶⁴ Halil Toker, a.g.e. , s.177.

اسی خوشبو کے دھاگے سے میرا ہر چاک سلتا ہے
تمہارے نام کا تارا مری سانسوں میں کھلتا ہے

تمہیں میں دیکھتا ہوں جب سفر کی شام سے پہلے
کسی الجھی ہوئی گمنام سی چنتا کے جادو میں!
کسی سوچے ہوئے بے نام سے لمحے کی خوشبو میں!
کسی موسم کے دامن میں، کسی ہوا ہش کے پہلو میں!
تو اک خوش رنگ منظر میں تمہاری یاد کا راستہ
بجانے کس طرف سے پھوٹتا ہے
اور پھر ایسے مری راہ کے ہم راہ چلتا ہے

کہ آنکھوں میں ستاروں کی گزر گامیں سی بنتی ہیں
دھنک کی مکھٹائیں سی

تمہارے نام کے خوشما حروف میں ڈھلتی ہیں
کہ جن کے لمس سے ہونٹوں پہ جگنور قص کرتے ہیں

تمہارے خواب کا رشتہ مری نیندوں سے ملتا ہے

تو دل آباد ہوتا ہے

مرا ہر چاک سلتا ہے

تمہارے نام کا تارا مری راتوں میں کھلتا ہے

Gecenin zifiri karanlığında

Bulutların arkasından ansızın ay kafasını çıkarıp da

Etrafı ışıqla aydınlatmaya başlar ya

İşte öyle açar bir çiçek gibi ismin dudaklarımda,

Titrek çiğ tanelerine bürünüp gülümseyen bir gonca gibi

Değişen mevsim yanında taşır bir dal misali tanıdık ayak sesini,

İşte o an geldiğinde

Güzel koku durmaz bahçe duvarının engellemesiyle

Tüm yaralarım dikilir bu kokunun sicimiyle

Ve çiçek gibi siner isminin parlak yıldızı benim nefeslerime!

Yolculuk akşamının öncesinde, sana baktığımda

Karmaşık, bilinmeyen bir endişenin büyüyle!

Hayalimdeki isimsiz bir anın güzel kokusuyla!

Bir mevsimin eteğinde, bir arzunun kenarında!

İşte o an geldiğinde

Bu rengârenk resim içerisinde

Bilmem nereden çıkar senin anılarının patikası benim önüme,

Ve sonra yoldaşım olur o, gittiğim her yerde

Yıldızların yörüngesi gibi yol gösterir gözlerime

Samanyolu'na ait gökkuşakları gibi

Adının güzel harflerinin kalıbına sokarlar kendilerini

Ve bunların dokunuşuyla ateş böcekleri

Raks eder dudaklarda,

Senin rüyaların benim uykularıma yol bulduğunda

İşte o an geldiğinde

Abat olur gönlüm

İyileşir yaralarım

Ve çiçek gibi açar isminin parlak yıldızı

Benim gecelerimde!⁶⁵

Romantizmin içinde var olan estetik duygusu da Emced İslâm tarafından kullanılmıştır. Estetik duygusal bilginin yetkinliğidir ve güzelliğin yansıması üzerine düşünmeyi amaçlar. Güzellik göreceli bir olgu olduğundan kimi zaman çirkin olarak betimlemelerde olabilir. Ancak insan zihin dolayısıyla haz veren bir takım duygular ön plandadır. Buna örnek olarak “Güzel Bir koku Yayılıyor” (کوئی خوشبو بکھرتی ہے) şiirini

örnek gösterebiliriz:

IX

⁶⁵ Halil Toker, a.g.e. , s.119.

کوئی خوشبو بکھرتی ہے

زمیں اور آسمان کے درمیاں، پھیلے مناظر میں

بہت آہستگی سے جب کوئی خوشبو بکھرتی ہے

تو آنکھوں میں ستاروں کا عجب میلہ سا لگتا ہے

ہوا سرگوشیاں پہنے دتپوں سے گزرتی ہے

کوئی خوشبو بکھرتی ہے

درختوں سے جدا ہوتے ہوئے بے غاناں پتے

سفر آغاز کرتے ہیں

تو سپنوں پر حقیقت کا کوئی پن تو سا پڑتا ہے

صبا، قوسِ قزح کی راہ میں زینے بناتی ہے

اور اک بے نام سی آہٹ دے پاؤں اترتی ہے

کوئی خوشبو بکھرتی ہے

نیا موسم، پرانے رستوں کی دھول سے

چہرہ اٹھاتا ہے
تو شبِ نم کا سہ گل میں گئی سکے گراتی ہے
زمیں پہلو بدلتی ہے
کوئی خوشبو بکھرتی ہے
بہت آہستگی سے پھر تری خوشبو بکھرتی ہے

Güzel bir koku yayılıyor
Yer ve gök arasını kaplayan geniş sahada,
Güzel bir koku yayıldığında yavaşça her tarafa
Gözlerimin önünde kurulur yıldız panayırı,
Tam karşımda
Rüzgâr fısıltı elbisesini giyerek geçiyor
Pencerelerden
Güzel bir koku yayılıyor etrafa,

Ağaçlardan ırak düşen evsiz barksız yapraklar
Uzun yolculuklarına başlar
Katı gerçeğin ışığı sanki onların rüyalarını kaplar
Meltem rüzgârı, gökkuşağının yolu üzerine
Merdiven koyar
Ve isimsiz bir ses ayaklarının ucuna basarak

Aşağı iner

Güzel bir koku yayılır etrafa,

Yeni bir mevsim başını kaldırır

Köhne yolların tozları arasından,

Çiğ tanesi gül kâsesini paralarla doldurur

Yeryüzü yön değiştirir

Güzel bir koku yayılır etrafa

Sonra senin kokun sarar her yanı yavaşça⁶⁶

Romantizm şiirlerinde aşk ve sevgili büyük bir yer kaplar. Çoğu zaman geçmişte olan olgularla birleştirilerek kavuşma arzu edilir. Kimi zaman ise hayattaki en değerli varlık haline gelir sevgili. Emced İslâm'ın romantik şiirlerinde ise işte bu değerli varlık zaman zaman her şeyin üzerinde tutulur. Onun ulaşılamaz oluşu birçok olay ile karşılaştırılarak betimlenir. Özellikle rüyalar, hayaller, düşler perdesinden bakılır. Bu şekilde bir romantizm duygusu da “Doğru Yaptım Değil Mi?” (میں نے)

(ٹھیک کیا ہے، نا!) isimli Emced İslâm'ın şiirinde şu şekilde okuyucuya aktarılmıştır:

X

کہتے ہیں جب گھر میں اپانک

ایسی آگ بھڑک اٹھے

⁶⁶ Halil Toker, a.g.e. , s.127.

جو چشم زدن میں
ہر اک شے کو اپنی موت لپیٹ میں لے لے
آگ بجھانا مشکل ہو اور
گھر کا اثاثہ اس سے بچانا ممکن، تو
ایک ہی رستہ رہ جاتا ہے
جو بچتا ہو وہی بچاؤ!
گھر کی سب سے قیمتی چیزیں ہاتھ میں لو اور
اس سے دور نکل جاؤ

میرے دل میں بھی ایسی ہی آگ لگی تھی
میں نے جلدی جلدی آنکھ میں تیرے بجھتے خواب سمیٹے
تیری یاد کے ٹکڑے چن کر دھیان میں رکھے
اور اس آگ میں دل کو جلتا چھوڑ کے دور نکل آیا ہوں
میں نے ٹھیک کیا ہے۔۔۔ نا!!

Derler ki bir evde birden bire

Yangın çıktığında,
Göz açıp kapayıncaya kadar
Her şeyi ölümcül kavrayışıyla kavradığında,
Ateşi söndürmek zorlaştığında
Ve evdeki eşyaları kurtarmak imkânsızlaştığında
Sadece tek bir yol kalır geriye
Kurtar kurtarabildiğin ne varsa!
Al evde bulunan en değerli şeylerini
Ve çık uzaklaş ondan!

Düşmüştü benim gönlüme de işte böyle bir ateş
Derhâl bir araya getirdim gözlerimde
Yitirmek üzere olan
Senin içinde bulunduğun rüyaları,
Zihnimde topladım
Senin paramparça olmuş anılarını
Ve bırakıp uzaklaştım yanmakta olan kalbimi
Nasıl? Doğru yapım değil mi?⁶⁷

Sevgili ile ilgili Emced İslâm'ın bir diğer şiirinde kavuşma arzusu ön plana çıkıyor. Yine arzu ettiği, geçmişin anılarını canlandıran sevgiliye kavuşabilmek için her yolu deneyen ancak kavuşamayacağını bildiği halde bundan büyük haz duyduğunu

⁶⁷ Halil Toker, **a.g.e.** , s.117.

betimleyen bir anlatım ile “Çok Da Hoşuma Gidiyor” (بہت اچھا بھی لگتا ہے) şiirinde şu şekilde aktarıyor:

XI

بہت اچھا بھی لگتا ہے
اچانک اس طرح دل کا دوبارہ مبتلا ہونا
محبت آشنا ہونا
مگر جب دیکھتا ہوں
وقت کتنا جا چکا ہے
راستوں کی دھول
قدموں اور سروں پر کس طرح سے جم چکی ہے
اور ہم تم
اپنی اپنی زندگی کے دائروں میں
اپنی اپنی گردشوں میں
اس طرح الجھے ہوئے ہیں
جس طرح دشت فلک میں ساتھ چلتے

دو ستارے

جو بظاہر پاس نگتے ہیں

مگر ان کی رفاقت میں

کروڑوں میل کی تنہائی کی دریا بھی ہوتا ہے

"یہ دریا پار کیسے ہو

نہ تم ہو اس کنارے پر

نہ ہم ہیں اس کنارے پر"

سو بہتر ہے

ہم اپنے اپنے دائروں کے اس خلا میں گھومتے جائیں

ستاروں کی طرح

اک ساتھ چمکیں اور دمکیں تو سہی لیکن

یہ اپنے بیچ میں جو فاصلوں کا سرخ دریا ہے

اسے تسلیم ہی کر لیں!

کہ اس بے پل کے دریا میں

نہ تم ہی تیر سکتے ہو، نہ ہم تیر سکتے ہیں!

بہت اچھا تو لگتا ہے

اپانک اس طرح دل کا محبت کا آشنا ہوا

دوبارہ مبتلا ہونا

Çok da hoşuma gidiyor

Ansızın gönlün eskisi gibi birine bağlanması

Yeniden aşka tutulması,

Fakat

Zamanın ne kadar geçtiğini,

Yolların tozu toprağının

Başlar ve ayaklar üzerinde nasıl da kat kat

Tabakalar oluşturduğunu,

Ve senin ve benim

Kendi yaşam çemberimiz içinde

Kendi yörüngelerimizde

Uzayın çölünde yan yana giden

İki yıldız gibi

Dolanıp kaldığımızı,

Yan yana görünseler de bu yıldızlar

Aralarında milyonlarca mil olduğunu

Gördüğümde diyorum ki:

“Bu derya nasıl geçilir

Ne sen bu kenardasın
Ne de ben o kenarda...”
Öyleyse en iyisi
Biz kendi yörüngelerimizde dönüp duralım
Tıpkı yıldızlar gibi
Parlayıp ışıldayalım birlikte ama
Aramızdaki mesafelerden oluşan
Bir Kızıl denizinin bulunduğunu da
Kabul edelim!
Çünkü köprüsü olmayan bu denizde
Ne sen yüzebilirsin ne de ben!
Çok da hoşuma gidiyor aslında
Ansızın gönlün aşka kapılması
Yeniden birine tutulması!⁶⁸

İnsan doğasını değil dış dünyayı anlatmaya yönelmiş romantizm savunucuları tabiatı göz alıcı şekilde aktarılmışlardır. Doğa her zamankinden daha fazla bir biçimde hem estetik hem de güzelliğini abartarak anlatılmıştır. Emced’in şairane yaklaşımı da Pakistan’da onu bu konuda öncü kişilerden yapar. Doğanın mucizelerini şiirlerinde büyük bir ustalıkla işlemiştir. Yağmurun Emced’in şiirlerinde ayrı bir yeri vardır. Yağmuru tabiatın da etkisiyle nasıl yücelttiğini betimlemiş aynı zamanda keder ve gam ile birleştirmiştir. “Yağmurun Sesi” (بارش کی آواز) başlıklı şiirinde bu konuyu şu şekilde anlatılmıştır:

⁶⁸ Halil Toker, a.g.e. , s.101.

بارش کی آواز کو سن کر

پیڑوں کی آغوش میں سہمی شاخیں جھومنے لگتی ہیں

گرد ملاک میں لپٹے پتے جاگ اٹھتے ہیں

اور ہوا کی پیٹنگوں میں سرگوشیاں جھولنے لگتی ہیں

کھڑکی کے شیشوں پر جس دم پہلی بوندیں پڑتی ہیں تو

بارش کی آواز گھروں میں خوشبو بن کر در آتی ہے

دنیا کے، بے انت دکھوں اور اندیشوں کی

اڑتی مٹی بیٹھتی ہے اور

بچھے دلوں کی اقلیموں میں شمعیں جلنے لگتی ہیں

راہیں چلنے لگتی ہیں

بارش کی آواز سن کر

سینوں کے آئینوں میں رکھے بوجھ کی ڈھیری

ہولے ہولے کٹتی ہے تو سانسیں ہلکی ہو جاتی ہیں

رم جھم کی آواز کو سن کر

جاگتی آنکھیں

سپنوں کی دہلیز سے اپنے ریزہ خواب اٹھانے

اور انہیں ترتیب میں لانے لگتی ہیں

مٹھتی بنتی تصویریں پھر دھیان میں آنے لگتی ہیں

بارش کی آواز کو سن کر!!

Yağmurun sesini duyunca

Ağaçların kucağında korkuyla sallanan dallar

Dansa başlar

Dert tozuyla kaplanmış yapraklar uyanır heyecanla

Ve rüzgârın esintisinde fısıltılar dolaşır

Kulaktan kulağa

Pencerenin camlarına

İlk yağmur damlası dokunduğunda

Güzel bir koku gibi girer ece yağmurun sesi

Dünyanın sayısız gam ve endişelerinin

Uçuşan tozu da

Yere kapanır sükûtle,

İşte o anda,

Kırık kalplerin ikliminde kandiller yanar

Açılır herkesin önünde kapalı yollar,

Yağmurun sesini duyunca
Gönül bahçesine konulmuş ağır yükler
Hafifler yavaş yavaş ve nefes rahatlar
Yağmurun melodisiyle kaybolur tüm sesler,
Yağmurun sesini duyunca
Açılır gözler,
Rüyaların dehlizinden rüya parçacıklarını toplar
Ve bunları düzene koymaya başlar
Bir bozulup bir oluşan imgeler
Akla gelir teker teker
Yağmurun sesini duyunca⁶⁹

Emced yağmurun yağmasını her vakit farklı şekilde algılamış ve şiirlerine de bunu romantizm öğelerini katarak anlatmıştır. Özellikle doğanın her bir elemanının yağmur ile nasıl iletişim kurduğuna vurgu yapmış ve yine kederi şiirine dâhil ederek romantik bir hava katmıştır. Aşağıdaki “Yağmurun Çehreleri” (بارش کے روپ) isimli şiirde de bu anlatım söz konusudur:

XIII

میں ایک بارش کے روپ کتنے!
وہی ہے بادل، وہی گھٹا ہے

⁶⁹ Halil Toker, a.g.e. , s.123.

پہ راز کیا ہے!

تمام قطرے زمیں پہ اک ساتھ آ کے گرتے ہیں

پھر بھی سب ایک سے نہیں ہیں!

کہ جیسے نغمہ، بہت سے سازوں سے مل کے بنتا ہے

اور پھر بھی

تمام سازوں کا اپنا اپنا الگ تشخص ہے

جیسے پیڑوں کے سبز پتے

کہ سبز ہو کر بھی اپنی رنگت کے ایک حصے میں

سارے پتوں سے مختلف ہیں

کبھی جو بارش کی رت میں آنکھوں کو بند کر کے

میں صرف اس کی نئی نرالی صدا میں سنتا

اور ان میں بننے طرح طرح کے سروں کو چنتا ہوں

ایسا لگتا ہے

جیسے آہنگِ نوبہ نو کا کوئی دیپچہ سا کھل گیا ہو!!

شجر، سمندر، پہاڑ، وادی، ہوا کی پائل
اداس تنہا سڑک، بیاباں کی ریت، ساحل!
مکان، ان کی چھتیں، دریچے اور ان کے چھجے
گلی کی جانب کو کھلنے والی ہر ایک کھڑکی اور اس کے شیشے---!!

ہر ایک شے سے برستی بارش کی گفتگو کا مزا جدا ہے
نیا ہے الفاظ کا چناؤ، نرالی بندش، نوا جدا ہے،
ہر اک سے باتیں الگ الگ میں
ہر اک سے لہجے جدا جدا ہے،

گھنی اداس کی برف جیسے
لوہے کے اندر پگھل رہی ہے!
چراغِ امید کے جلو میں
ہوا جدائی کی چل رہی ہے!

فضا میں وعدے بکھر رہے ہیں
اور آگ، پانی میں جل رہی ہے!!

Yağmurun ne kadar çok çehresi var!
Hep aynı havada uçuşur bulutlar
Fakat nedir bu değişik çehrelerin
Altında yatan sırlar?
Gökten yere birlikte iner tüm damlalar
Fakat birbirlerine benzemez, farklıdır
Nasıl ki nağmeler tüm sazların birlikteliğiyle
Ortaya çıkar
Ama yine de hepsi birbirinden farklıdır
Nasıl ki ağaçların tüm yaprakları
Yeşil olsa da renkleri bir açıdan
Birbirinden farklıdır

Bazen gözlerimi kaparım yağmur mevsiminde
Kulak veririm onun yeni ve değişik seslerine
Ve yağmurun türlü türlü notalarını derlediğimde
Sanki
Yepyeni melodilerin penceresi açılır önümde!

Ağaç, deniz, vadi ve havanın halhalı

Üzgün ve yalnız cadde, çölün kumu, sahil
Mekânlar, çatıları, pencereleri ve gölgelikleri
Sokağa açılan her bir pencere ve onların camları...

Başkadır yağan yağmurun,
Her biriyle sohbetinin zevki
Yeni kelimeler, benzersiz cümleler ve farklı melodi
Farklıdır yağmurun her biriyle konuşma biçimi
Konuşurken her biriyle değişir lehçesi,

Yoğun üzüntülerin kar yığını gibi
Damarlarımın içinde eriyor!
Ümit kandilinin tam önünde
Ayrılık rüzgârı esiyor!
Havada vaatler dağılıyor
Ve ateş, su içinde yanıyor!⁷⁰

“Yağmur” (بارش) ise Emced İslâm’ın yine yağmurun yağışına bambaşka

anlamlar yükleyerek bir dizi haline getirdiği şiiridir. İlk bölümünde tabiatın güzellikleri estetik bir biçimde okuyucuya aktarılırken, ikinci ve üçüncü bölümde yağmurun verdiği hüznün duygusu ile beraber sevgilinin hatırası şairin gözünde

⁷⁰ Halil Toker, a.g.e. , s.171.

canlanıyor. Geçmiş zaman ile harmanlanan romantizm özellikle bu şiirin her dizesinde kendisini göstermektedir:

XIV

(1)

ایک ہی بارش برس رہی ہے چاروں جانب
بام و درپر، شجر حجر پر
گھاس کے اجلے نرم بدن اور ٹین کی چھت پر
شاخ شاخ میں اگنے والے برگ و ثمر پر
لیکن اس کی دل میں اترتی مگھم سی آواز کے اندر
جانے کتنی آوازیں ہیں ---!!
قطرہ قطرہ دل میں اترنے، پھیلنے والی آوازیں
جن کو ہم محسوس تو کر سکتے ہیں لیکن
لفظوں میں دوہرا نہیں پاتے
جانے ہیں، سمجھا نہیں پاتے
جیسے پت جھڑ کے موسم میں ایک ہی پیڑ پہ اگنے والے
ہر پتے پر ایسا ایک سماں ہوتا ہے

جو بس اس کا ہی ہوتا ہے

جیسے ایک ہی دھن کے اندر بجنے والے ساز

اور ان کی آواز۔۔۔

کھڑکی کے شیشوں پر تڑتی بوندوں کی آواز کا جادو

رم جھم کے آہنگ میں ڈھل کر سرگوشی بن جاتا ہے

اور لمو کے خلیے اس کی باتیں سن لگ جاتے ہیں،

ماضی و حال اور مستقبل، تینوں کے چہرے

گڈمڈ سے ہو جاتے ہیں

آپس میں کھو جاتے ہیں

چاروں جانب ایک دھنک کا پردہ سا لہراتا ہے

وقت کا پسہ چلتے چلتے، تھوڑی دیر کو تھم جاتا ہے

(۲)

آج بہت دن بعد سنی ہے بارش کی آواز

آج بہت دن بعد کسی منظر نے رستہ روکا ہے

رم جھم کا ملبوس پہن کر یاد کسی کی آئی ہے

آج بہت دن بعد اچانک آنکھ یوں نہی بدر آئی ہے

(۳)

آنکھ اور منظر کی وسعت میں چاروں جانب بارش ہے

اور بارش میں ، دور کہیں اک گھر ہے جس کی

ایک ایک اینٹ پہ تیرے میرے خواب لکھے ہیں

اور اس گھر کو جانے والی کچھ گلیاں ہیں

جن میں ہم دونوں کے سائے تنہا تنہا بھیگ رہے ہیں

دروازے پر جمی ہوئی کائی میں چھپ کر

موسم ہم کو دیکھ رہے ہیں

کتنے بادل ، ہم دونوں کی آنکھ سے اوجھل

برس برس کے گزر چکے ہیں

ایک کمی سی ،

ایک نمی سی ،

چاروں جانب پھیل رہی ہے ،

کئی زمانے ایک ہی پل میں

باہم مل کر بھگ رہے ہیں

اندریا دیں سوکھ رہی ہیں

باہر منتظر بھگ رہے ہیں

(1)

Aynı yağmur yağıyor her tarafa

Çatıya, kapıya, ağaca ve taş a

Otların parlak ve yumuşak bedeni ile teneke çatıya

Dallarda yetişen meyveye, yeşeren yaprağa

Fakat onun gönlüme dolan müphem sesi içinde

Ne kadar değişik sesin bulunduğu belli değil!!

Gönle damla damla işleyen ve yayılan sesler var

Hissederiz biz onları fakat

Kelimelere bir türlü dökülemezler

Bilinirler de, anlatılmaya gelmezler

Sonbahar geldiğinde

Aynı ağaçta yetişen her bir yaprağın

Sadece kendine has bir görüntüsü

Vardır ya,

Aynı melodiyi çalan enstrümanların

Ve onların seslerinin de farklılığı vardır ya,

İşte öyle!

Pencere camlarına çarpan
Damlaların sesinin büyüü
Tıkırtıların ahengine kapılıp fısıltıya dönüşür,
Dinlemeye koyulur
Kanın her zerresi onların fısıltılarını,
Geçmiş, günümüz ve gelecek, her üçünün çehreleri
Karışarak birbirine
Kaybolur birbirlerinin içinde,
Her tarafta bir gökkuşağı perdesi dalgalanır
Zamanın tekerleğı dönerken bir süre takılır durur

(2)

Yağmurun sesini duydum bugün,
Uzun zaman sonra
Uzun zaman sonra yolumu kesti bir manzara
Birinin yağmur tıkırtılarının elbisesine
Bürünmüş anısı
Geldi aklıma,
Birden bire gözlerim doluverdi bugün,
Uzun zamandan sonra

(3)

Göz alabildiğine her tarafa yayılmış yağmur yağıyor
Ve yağmurda, uzaklarda bir yerde, bir ev
O evin her tuğlasında yazılı

Senin ve benim rüyalarımız
Ve o eve giden sokaklar,
İşte bu sokaklarda gölgelerimiz
Islanıyor yalnız başlarına
Kapılar kilitli ve pencereler sessiz,
Mevsimler bizi seyrediyor
Duvarlara yapışmış yosunlar arasından
Sayısız bulut biz görmeden
Yağıp gitti buralardan
Bir eksiklik gibi
Bir ıslaklık gibi
Her yanı bir şeyler kaplıyor,
Sayısız zaman tek bir anda
Birleşerek ıslanıyor
İçimde anılar kuruyup yitiyor
Dışarıda her yer ıslanıyor!⁷¹

Emced İslâm Emced daha öncede bahsettiğimiz gibi romantizmin içinde önemli bir yer kaplayan zaman ve geçmiş zaman gibi olguları şiirlerinde sıkça kullanmaktadır. Zaman aslında Emced İslâm Emced'in şiirlerinde çok önem verdiği ve özellikle sevgili ve aşk konularında çokça yardım aldığı bir özelliktir. “Zaman Ne Kadar Da Zalim” (وقت بھی کتنا ظالم ہے) isimli şiirinde de zamanın kendisinden aldığı

⁷¹ Halil Toker, a.g.e. , s.147.

sevgiliyi uzun zaman sonra görmesiyle zamanın ne kadar zalim olduğunu vurguluyor. Bu şiirde özellikle Emced İslâm Emced'in hissettiklerini ve duygularını açık şekilde okuyucuya aktardığı gözükmetedir. Acı-sevinç, ayrılık-ilişki, etki-tepki gibi zıt anlamlı ve romantizme özgü duygular açığa çıkmaktadır:

XV

اتنے برس کی دوری اور مجھری کے

افسوں سفر میں لپٹا ہوا

اک شخص اچانک آن ملا

میں اس کو دیکھ سے سوا حیران ملا

(یہ وقت بھی کتنا ظالم ہے!)

اس بھر میں کیا کیا روئے تھے ہم

اس یاد میں کیا کیا کھوئے تھے ہم!)

کچھ دیر تو دونوں چپ سے رہے

پھر اس نے کہا: "تم کیسے ہو؟"

پھر میں نے کہا: "بس اچھا ہوں"

پھر اس نے کہا:

یہ اتنے دونوں کے بعد کا ملنا خوب رہا۔۔!
کوئی پرانا دوست ملے تو دل کو بھلا سا لگتا ہے۔۔
یہ شہر تو بالکل بدل گیا۔۔۔ اب چلتی ہوں!

پھر میں نے کہا:

میں شام سے ہر روز یہاں پر آتا ہوں۔۔۔
جب وقت ملے تم آجانا۔۔۔
اس وقت مجھے بھی جلدی ہے۔۔۔ اب چلتا ہوں!
یہ وقت بھی کتنا ظالم ہے!!!

O kadar yılın uzaklık ve ayrılık yolculuğunun

Büyüsüne kendisini kaptırmış biri

Aniden karşıma çıkıverdi

Şaşırp kaldım onu görünce

O daha çok şaşırmıştı beni gördüğüne

Ne kadar da zalim şu zaman!
Ayrı düştüğümüzde ne kadar ağlamıştık biz
Onun anısıyla yaşarken neler kaybetmiştik biz!

Sessizce durduk yerimizde bir süre
Sonra bana sordu: “Nasılsın?” diye
Ben de cevap verdim: “Eh, iyiyim işte!”

Sonra dedi ki bana:
“İyi oldu karşılaşmamız uzun zaman sonra... !
Eski dostla karşılaşmak iyi oluyor aslında...
Bu şehir çok değışti son zamanlarda...
Hadi gidiyorum şimdi elveda!”

Ben ise dedim ki ona:
“Her gün akşam vakti geliyorum buraya...
Sen de gel vakit bulduğunda...
Benim de acelem var aslında...
Ben de gidiyorum şimdi elveda!”
şu zaman ne kadar da zalim ama... !⁷²

⁷² Halil Toker, **a.g.e.** , s.89.

Şair zamanın vurgusunu yukarıda anlattığımız şekilde “Zaman İrmağı” (وقت)

(کا دریا) adlı şiirde yine sevgiliye kavuşmak için kullanmaktadır. Romantizm bu kısa şiirin satırlarında da kendini yoğun şekilde göstermektedir:

XVI

آگ اور خاک کا سنگم ہے ہمارا ملنا
بیچ میں وقت کا دریا جو بہا جاتا ہے
کیسے ممکن ہو کنارے سے کنارہ ملنا
اس قدر بھیڑ ہے تاروں کی سر محفلِ شب
سخت دشوار ہے قسمت کا ستارہ ملنا!

Ateşle toprağın bir araya gelmesi gibi
Bizim vuslatımız da,
Akar durur aramızda bir zamanın ırmağı
Nasıl mümkün olur ki iki kıyının birleşmesi
Gece meclisinde o kadar çok yıldız kümelenmiş ki
Bahtımızın yıldızını bulmak imkânsız gibi!⁷³

⁷³ Halil Toker, a.g.e. , s.185.

Müellif bu kez “Ey Zaman Dur Bekle Biraz!” (اے وقت ذرا تھم جا!) diyerek

romantizmin birçok olgusunu birleştirmekte ve tabiat, zaman, bekleyiş gibi kavramları duygularıyla açıklamaktadır. Romantik şairlerin çoğu gibi doğaya özel anlamlar yükleyen şair, insanın iç dünyasında yaşadıklarını içselleştirerek okuyucuya aktarıyor:

XVII

اک خواب کی آہٹ سے یوں گونج اٹھیں گلیاں

امبر پہ کھلے تارے باغوں میں نہیں گلیاں

ساگر کی خموشی میں اک موج نے کروٹ لی

اور چاند جھکا اس پر

پھر بام ہوئے روشن

کھڑکی کے کواڑوں پر سایہ سا کوئی لرزا

اور تیز ہوئی دھڑکن

پھر ٹوٹ گئی چوڑی اور جڑنے لگے منظر

اک دستِ تنائی کی دستک سے کھلا دل میں

اک رنگ کا دروازہ

نوشبوسى عجب مہکی
کوئل کی طرح کوئی بے نام تناسی
پھر دور کہیں چمکی
پھر دل کی صراحی میں اک پھول کھلاتا زہ
جگو بھی چلے آئے، سن شام کا آوازہ
اور بھونرے ہنسے مل کر

ہر ایک ستارے کی آنکھوں میں اشارے ہیں
اس شخص کے آنے کے!
اے وقت ذرا تمہم جا
آٹاریہ سارے ہیں اس شخص کے آنے کے!

Bir rüyanın ayak sesiyle çınladı tüm sokaklar
Gökyüzünde açılan yıldızlar,
Güldü bahçelerde goncalar
Denizin sessizliğinde, diğer tarafa döndü dalga
Ve onun üzerine eğildi ay

Sonra aydınlandı çatılar
Pencerenin kepenklerinde titredi bir gölge
Ve hızlandı kalp atışları
Sonra kırıldı bilezik ve sahneler
Canlanmaya başladı,
Kınalı bir elin vuruşuyla gönülde açıldı
Rengârenk bir kapı,
Garip ve güzel bir koku etrafa yayıldı
Bülbül sesine benzer isimsiz bir arzu
Ardından uzaklarda şakıdı
Gönül sürahisinde taze bir çiçek açtı
Akşamın sesini duyunca ateş böcekleri toplandı
Uğur böcekleri gülmeye başladı

Tüm yıldızlar göz ucuyla işaret ediyor
O şahsın gelişine!
Ey zaman dur bekle biraz,
Tüm belirtiler onun gelişini gösteriyor!⁷⁴

⁷⁴ Halil Toker, **a.g.e.** , s.247.

Emced İslâm Emced'in en çok kullandığı sembollerden biri olan zaman yine bir başka şiirinde de kullanılmıştır. "Zaman" (وقت) şiirinde de romantizmin zaman olgusuyla tarihi duygulara yönelmesi ortaya çıkıyor:

XVIII

یہ جو وقت ہے مرے چار سو

اسے ناپنا شب و روز میں ، مہ و سال میں

اسے ڈھالنا کسی شکل میں

اسے باندھنا کسی جال میں

اسے روکنا کسی حال میں

نہ تو ممکنات کے بس میں ہے

نہ حصارِ حدِ خیال میں

اسے دیکھنا، اسے سوچنا

کبھی سر خوشی اے جال میں

کبھی بے بسی کے ملال میں

کسی 'معرفت' کے سوال میں

کسی آتے لمحے کے عکس میں

کہ نقوشِ ماضی و حال میں

فقط ایک کوششِ غامض ہے مرے شوق کی، مرے فہم کی

یہ جو کاروبارِ شعور ہے، اسی وہم کی

وہی وہم جس کے یقین میں

(جسے وقت کہتے ہیں آپ ہم)

کوئی بے کنار سی موج ہے کسی سیل کی

اسی سیل کی

جو ازل کے دل سے رواں ہوا

وہ ازل

کہ جس کی مثال بھی یہی وقت ہے

جسے تھامنا ہے ابد کے دشتِ گمان نے

وہ ابد

کہ جس کی مثال بھی یہی وقت ہے

Her tarafımı saran şu zaman var ya
Gece ve gündüz, ay ve yıl ölçüsü ile onu ölçmek
Onu bir kalıba sokmak
Onu tuzağa düşürmek
Bir şekilde onu durdurmak
Ne mümkündür gerçekte
Ne de kapatılabilir o düşünce kulesine

Ona bakmak, onu düşünmek
Sarhoşluğun cemalinde
Güçsüzlüğün melalinde
Bir “ilahî bilginin” cevabında
Bir felsefe sorusunda
Gelmekte olan anın yansımasında
Ya da geçmiş ve günün izlerinde... !

Boş bir çabasıdır istek ve anlayışın
Kuruntumun ve şu bilinç ticaretimin,
İnandığımız o kuruntuya göre
Zaman dediğimiz şey
Bir selin ucu bucağı bulunmayan
Bir dalgasıdır,
Bu sel,

Ezelin kalbinden çıkarak
Durmadan akar,
Ve o ezel
İçinde bulunduğumuz anı simgeler,
Ebediyetin şüphe çölü zamanı gelince onu engeller
Ve ebediyet
İçinde bulunduğumuz anı simgeler⁷⁵

Şairimizin yaratıcı özelliği ile özgür biçimde ifade ettiği şiirler romantizmin önemli özelliklerinden olan ve onun şiirlerinde sıkça geçen gönül olgusu umutsuzluk, keder, gam, sevgi, meclis, sessizlik ve ayrılık konularıyla beraber işlenmektedir. Romantik şairlerin aşk ile ilgili konulara çok fazla ilgi gösterdikleri aşikârdır. Emced'in şiirlerinde de aşk, sevgili, ayrılık, gönül meclisi gibi insana ait duygular doğanın tasvirleri ile bezenmekte ve okuyucuya bu şekilde aktarılmaktadır. "Gönlün Mangalında Gece Boyunca" (دل کے آئشان میں شب بھر) şiirinde sevgiliye atıf yapılmış ve kavuşamamanın verdiği o ızdırap duygusu açığa çıkarılmıştır:

XIX

دل کے آئشان میں شب بھر
کیے کیے غم جلتے ہیں!
نیند بھرا سناٹا جس دم

⁷⁵ Halil Toker, a.g.e. , s.253.

بستی کی ایک ایک گلی میں
کھڑکی کھڑکی تھم جاتا ہے
دیواروں پر درد کی کہراجم جاتا ہے
رستہ تنکنے والی آنکھیں اور قندیلیں بجھ جاتی ہیں
تو اس لمحے،

تیری یاد کا ایندھن بن کر
شعلہ شعلہ ہم جلتے ہیں
دوری کے موسم جلتے ہیں

تم کیا جانو،
قطرہ قطرہ دل میں اترتی اور پگھلتی
رات کی صحبت کیا ہوتی ہے!
آنکھیں سارے خواب بچھا دیں
پہرے اپنے نقش گواہیں
اور آئینے عکس بھلا دیں

ایسے میں امید کی وحشت
درد کی صورت کیا ہوتی ہے!

ایسی تیز ہوا میں پیارے،
بڑے بڑے منہ زور دیئے بھی کم جلتے ہیں
لیکن پھر بھی ہم جلتے ہیں
ہم جلتے ہیں اور ہمارے ساتھ تمہارے غم جلتے ہیں
دل کے آئندہ میں شب بھر
تیری یاد کا ایندھن بن کر
ہم جلتے ہیں

Gönlün mangalında gece boyunca
Yanar türlü türlü gamlar!
Uykuyla karışık derin bir sessizlik yayılır
O anda
Şehrin her sokağına
Her evin penceresi önünde donar kalır,
Acıların sisi yapışır duvarlara

Söner yolları gözleyen gözler ve kandiller

İşte o anda,

Senin anılarından oluşan bir yakıt gibi

Alevlere kapılıp yanarız

Ayrılık mevsimlerinde tutuşuruz

Sen ne bilirsin

Damla damla gönle akıp eriyen

Gece ile arkadaşlığın ne olduğunu!

Gözler tüm rüyalarını yitirdiğinde

Yüzler hatlarını kaybettiğinde

Ve aynalar yansıtıklarını unuttuğunda,

Böyle bir zamanda umuttan korkmanın,

Acının nasıl olduğunu

Sen ne bilirsin!

Böyle hızla esen bir rüzgâr karşısında, benim canım!

Koca koca alevle yanan kandiller dahi

Sönmeye başlar

Fakat biz yine de tutuşur yanarız

Biz yanarız

Ve kendimizle birlikte verdiği acıları da yakarız

Gönlün mangalında gece boyunca

انیلاریندان اولشان بیر یاقیت گیبی

Biz yanarız⁷⁶

Emced İslâm şiirlerinde özellikle tek bir duygudan bahsetmek yerine birkaç duyguyu ele alır. Rüyalar onun için önemli bir hal almış ve bir sembol olmuştur. Rüyaların mecazında sevgiliye kavuşamama olgusu yine ilk sıralardadır. Gerçekleşmeyecek rüyalardan bahseder ve bunu romantizmin estetik ve güzelliği yansıtırma coşkusu ile birlikte verir. “Nereye Koyacağım Bu Kadar Rüya’yı” (اتنے خواب)

کمال رکھوں گا! isimli şiirinde işte bu tarz bir anlatım benimseyerek, imkânsız ve karşılıksız aşkını anlatmıştır:

XX

اتنے خواب کہاں رکھوں گا!

آنکھوں کے بازار میں تو اب تل دھرنے کی جگہ نہیں، میں

اتنے خواب کہاں رکھوں گا!

پلکوں کی چوکھٹ پہ کھڑے ہیں

بنتے مٹتے کیا کیا منظر

کتنی امیدوں کے چہرے!

کتنے امکانات کے پیکر!

⁷⁶ Halil Toker, a.g.e. , s.143.

ہاتھوں میں پھولوں کے گجرے

پیروں میں خوشبو کی جھانجھر

لفظوں کے ریشم میں الجھے، قوسِ قزح سے وعدے میں کچھ

جن کی لاکھوں گرمیوں میں تیری ایک نظر سے کھل جاتی ہیں

اور قطاریں باندھ کے آتی کچھ یادیں ہیں

جن کی گرد میں لپٹی راہیں ایک خبر سے دھل جاتی ہیں

جیون ایک ترازو جس کے اک پلڑے میں

تیرے وصل کا خواب رکھیں تو

دنیا بھر کی ساری خوشیاں تل جاتی ہیں

شام آئی ہے

تارا تارا جلتے بجھتے خواب لیے

پھر شام آئی ہے

ہر اک خواب کے سرنامے پر

اپنے جگمگ ہاتھ سے تونے

میرے نام کے حرف لکھے ہیں

اور مری آنکھوں کا قریہ

ان کی منزل درج کیا ہے

لیکن پیارے!

اب کے پھر تو تعبیروں کا خانہ بھرنا

بھول گیا ہے!!

Nereye koyacağım bu kadar rüyayı!

Gözlerimin pazarında artık iğne atsan

Düşecek yer kalmadı

Nereye koyacağım bu kadar rüyayı!

Kirpiklerimin eşiğinde dikilmişler

Bir oluşup bir kaybolan tasvirler,

Sayısız ümit çehreleri!

Adedi bilinmeyen olasılık biçimleri!

Ellerinde çiçek demetleri

Ayak bileklerinde güzel koku halhalleri,

Kelimelerin ipekten ipliklerine dolanıp duran

Gökkuşağı gibi renkli vaatlerinin

Yüzlerce düğümü çözülürsen senin bir bakışınla,

Sıra sıra dizilmiş gelen anıların

Tozlarıyla kaplı yollar, yıkanır gelen bir haberle,
Bir terazidir bu hayat, bunun bir kefesine
Sana ulaşma rüyamı koysam ağır gelir o
Dünyadaki tüm mutluluklardan

Akşam çıkageldi
Yıldızlar gibi yanıp sönen rüyalarıyla birlikte
Sonra yine akşam oldu
Her bir rüyanın isim kısmına
Parıldayan ellerinle
Yazdın benim ismimin harflerini,
Ve gözlerimin şehrini
Gideceği yer olarak yazdın zarfın üstüne ama
Benim güzelim!
Bunların gerçekleşme kısmını doldurmayı
Unuttun yine!⁷⁷

⁷⁷ Halil Toker, a.g.e. , s.129.

SONUÇ

Urdu dilinin gelişim süreci oldukça uzun bir dönemi kapsamaktadır. İlk dönemlerde çeşitli diller ile karışmış ve özellikle Pencap, Lahor, Delhi gibi bölgelerde çok gelişmiştir. Sufilerin aracılığı ile büyüyen Urdu dili Marathi, Telugu, Kanarhi gibi yerel diller ile birleşerek Urduca'nın Dekenî şeklini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemlerde Farsçanın yerine yukarıda bahsettiğimiz yerel diller kullanılmış ve özellikle Hint şiirlerinin özel yapısı Urduca'yı zenginleştirmiştir. Urduca şiir ise XII. yüzyıldan itibaren günümüze kadar büyük değişiklikler göstermiştir. Bunun önemli bir nedeni ise savaşlar ile birlikte Hindistan alt kıtasına farklı milletlerden ve bölgelerden gelen insanların yerel dilleri değiştirmiş olmasıdır. Tabii ki şiirlerde Hint dillerinin etkisi olsa da Farsça bu dönemlerde çok yoğun olarak kullanılıyordu. Fars dilinin etkisi altında Urdu dili ve şiiri günümüze kadar büyük bir gelişim göstermiştir. Urdu dilinin gelişimine birçok olay sebep olmuştur ancak bazı şahsiyetlerin katkısını anlatmamız gerekir. Klasik dönemde öncelikle Velî Dekenî'nin katkıları çok büyüktür ki o ve şiirleri dolayısıyla ondan sonraki dönemler dahi Urdu dili ve şiirinin altın çağı olarak kabul edilmiştir. Velî Dekenî gibi Mirza Esedullah Han Ğalib Urduca'yı doruk noktasına ulaştıran bir diğer şairdir. Kendisi Urdu edebiyatı için birçok konuda eserler yazmış ve onun şiirleri günümüzde dahi ilk günkü etkisini sürdürmektedir.

Çalışmamızın ilk bölümünde “Urdu Edebiyatında Romantizm” akımı çerçevesinde öncelikle dünyada romantizm akımının gelişimi anlatılmıştır. Romantizm Fransa’da ortaya çıkmış bir özgürlük hareketidir. Özellikle özgürlüğe önem veren toplumun Fransız İhtilali’nin (1789) etkisiyle hayatın her alanında değişikliğe maruz kalmış olması bir değişim hareketinin başlamasına sebep olmuştur. Romantizm hareketi de aşağı yukarı bütün akımlar gibi diğer bir akıma tepki olarak doğmuştur. Klasisizmin katı, sert ve kuralcı üslubuna karşı doğan Romantizm XVIII. yüzyılda Fransa’da ve XIX. yüzyılda ise tüm Avrupa’yı etkisi altına almıştır. Bu akım birçok dünya ülkesine ulaştığı gibi alt kıtaya da ulaşmış ve modern dönemden I. Dünya Savaşı’na kadar çok yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Şairler özellikle bu dönemde çok daha duygulara yönelmişler ve doğanın ruhuna eğilmişlerdir. Bu çerçevede Urdu edebiyatında romantizm akımına dâhil şahsiyetlerden bahsedilmiş ve onların eserlerinden bilgiler verilmiştir. Ayrıca önemli bir konu olarak romantizm akımının

Urdu edebiyatında hangi konular, düşünceler ve duygular çerçevesinde geliştiği ve kullanıldığı anlatılmıştır.

Emced İslâm Emced'in hayatı, eğitimi ve fikirleri romantizm çerçevesinde fikirleri ele alınarak anlatılmış ve kendisinin hayatta olması eserleriyle ilgili kaynağa ulaşma hususunda büyük kolaylık sağlamıştır. Bizzat kendisi ile görüşülerek ve kendisinden kaynak temin edilerek hayatı, eğitimi, fikir hayatı ve romantizm akımına dâhil olması ile ne gibi şiirler yazdığı ele alınmıştır. Daha da önemlisi şairliği bu çerçevede ele alınmıştır.

Çalışmamızın en önemli kısmı olan Emced İslâm Emced'in şiirleri incelenerek Urdu edebiyatına nasıl katkı verdiği anlatılmıştır. Buna ilaveten kendisinin romantizm öğelerini kullanırken hangi semboller kullandığı ve şiirlerinde romantizmin hangi özelliklerinin ağır bastığı belirtilmeye çalışılmıştır. Şiirlerinin orijinal dilinin yanında Türkçe olarak çevirisi de verilmiştir.

Sonuç olarak bu tez çalışması ülkemizde Emced İslâm Emced'in şiirleri ve hayatına dair herhangi bir çalışma yapılmamasından yola çıkılarak, onun Urduca şiirlerinde romantizm akımının nasıl ve ne şekilde işlendiği anlatılmış, modern dönemde Urdu edebiyatında yoğun olarak kullanılan romantizm akımının etkileri Emced İslâm Emced'in şiirleri vasıtasıyla gösterilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Nezir: **Urdu Edeb Ka İrtika-i**, Lahor 1991.
- Ahmet, Muhammed Cemil: **Urduca Şairlik Üzerine Bir Görüş**, Gazânfer Akademi, Karaçi 1996.
- Bayur, Y. Hikmet: **Hindistan Tarihi**, c. I, TTK, Ankara 1987.
- Bulgur, Durmuş: Tarihsel Gelişim Süreci İçerisinde Urduca, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sa. 16, Konya 2006.
- Cöhee, Salim: İlkçağda Hindistan'da Türk Varlığı, **Türkler**, c. VIII, Ankara 2002.
- Çetişli, İsmail: **Batı Edebiyatında Edebi Akımlar**, Ankara 2011.
- Emced, Emced İslâm: **Sitarê Merê Hamsafar**, Lahor 2004.
- Emced, Emced İslâm: **web: <http://amjadislamamjad.net>** , 2014
- Fauq, Hanif: “Hâlî”, **DİA**, Ankara 1997, XV.

- Husun, Muhammed: **Urdu Edeb Main Romani Tehreek**, Multan 1986.
- İslâm Ansiklopedisi: "Hâlî", **İA**, 1987, İstanbul, V.
- Kefeli, Emel: **Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları**, İstanbul 2009.
- Merçil, Erdoğan: "Adilşahîler", **DİA**, c. I, İstanbul 1988.
- Sadeed, Anvar: **Urdu Edeb ki Tahreekeen (Urdu Edebiyat Tarihi)**, Karaçi 2007
- Saksina, Ram Babu: **Tarih-i Edeb-i Urdu**, Lahor 2007.
- Soydan, Celal: **Galib Divanı**, İstanbul 2008.
- Soydan, Celal: **Alamut Cenneti (Urduca aslından tercüme)**, Ankara 2009.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi: **19. Asır Türk Edebiyat Tarihi**, İstanbul 1997.
- Toker, Halil: Urdu şiirine genel bir bakış, **Şarkiyat Mecmuası**, 1998 sa.8.
- Toker, Halil: **Kara Büyü**, İstanbul 2014.

Yargıcı, Atilla:

I.Abbasî Döneminde Zühd Şairleri,
Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl: V
Sayı: 19, Güz 2005.

DİZİN

A

Abdul Halim Şerar	13, 14, 17
Abdurrahman Becnuri.....	13
Abdurrahman Becnurî.....	13
Abdülhak Hamit Tarlan	9
Abru.....	3
Abul Hasan Tana Şah.....	3
Adilşahiler.....	2
Ağa Şair Kızılbaş.....	18
Ahtar Şiranî.....	20
Aleksandr Puşkin.....	9
Alfred de Vigny.....	9
Alîf Huseyîn Hâlî.....	5, 6, 12, 13, 14, 15, 19
Azmatullah Han.....	20

B

Behmenî.....	2
--------------	---

C

Celal Soydan	vi
Ciger Muradâbadî.....	23
Cihangirâbad	6
Cûş.....	20

D

Dağ Dehlevî	4
Davud Evreng Âbadî	3

E

‘Dip’ tî Nezîr Ahmed.....	13, 14, 15, 17
---------------------------	----------------

D

Dumas.....	9
------------	---

E

Ebul-kelam Âzâd	10, 18
Ebü'l-Hayr Kâşifi.....	12
Ekber Allahâbadî.....	5
El-Gazali	13
Emced İslâm Emced iii, v, vi, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 43, 48, 50, 57, 63, 66, 68, 72, 75, 79, 85, 92, 96, 99	
Emir Hüsrev Dehlevî	2
Eşref.....	3

Evreng-zib Alemgir.....	3, 13
-------------------------	-------

F

F. Schiller	9
Fayz.....	3
Firdevs Emced	22
Fr. Schlegel.....	9
Fuller.....	5

G

Ghulam Mustafa	19
Graham.....	11
Gulam Beyk Nereng.....	18
Gûrû Nânak	2

H

Hafîz Calendherî	20
------------------------	----

H

Haliki Dehlevî.....	18
Halil Toker.....	i, vi
Hamidullah Afsar.....	20
Hatim.....	3
Heine.....	9
Hicab İmtiyaz Ali.....	18
Holroyd	5
Huşî Mahmud Nazir.....	18
Hvaca Banda-navâz.....	2
Hvaca Farîd al-Dîn Mas’ûd Şakar-ganc	2
Hvaca Hasan Nizami.....	18
Hvaca Haydar Ataş	4
Hız. Muhammed	13
Hız. Ömer	13

I

II. Adilşah.....	2
II. Bahadır Şah Zafar.....	4

i

İbn Naşati	3
İsma’il Meruthi	5

J

Jean-Jacques Rousseau.....	9
----------------------------	---

K

Kabir Däs	2
Kazi Abdulgaffar	18
Kazi Abdulkadir	18
Kelimuddin Ahmed	12
Kutubşahiler	2

L

Lakhnov	4
Lamartine	9
Lanson	9
Latifuddin Ahmed	18
Leitner	5

M

Mahmud Sabir	3
Mas'ûd-i Sa'd-i Salmân	2
Mazmun	3
Mecid Emced	36
Mecnun	18
Mecnun Gurakhpuri	18
Mehdî Ali Muhsin-ul Mulk	15
Mehdî Hüseyin Afadî	13, 18
Mevlâna Hüseyîn Azâd	4, 5
Mevlâna Rumi	13
Mevlevî Abdülhak	11
Mevlevî Çerağ Ali	15
Mevlevî Seyyid Ahmad Ali	15
Mevlevî Zeka-ullah	15
Mevlevî Zeyn-ud Din	15
Mir Dard	32
Mir Mahdi Macruh	4
Mir Nasır Ali Dehlevî	17
Mir Taki Mir	4, 32
Mirza Esedullah Hân Ğalib	4, 6, 12, 32
Mirza Kurban Ali Beg Han Salik	4
Mirza Muhammed Said	18
Mirzâ Savdâ	4
Mme de Stael	9
Moğol Hanedanlığı	10
Molla Vachi	3
Montesquieu	7
Moulevî Zaka-ullah	13
Mu'min Han Mu'min	4
Muhammed Emced	22
Muhammed Hüseyîn Azâd	17, 18
Muhammed İhsan Faruki	14
Muhammed İkbâl	iii, 10, 18, 19, 20, 32
Muhammed Kuli Kutb Şah	3

Muhammed Tuğluk	1
Mustafa Han	6
Müseddes-i Hâlî	6

N

Naci	3
Namık Kemal	9
Navvab Muştak Hüseyin Vakar-ul Mulk	15
Nazir Akbarabadi	32
Nezir Ahmed	13
Niyaz Fetih Puri	20
Niyaz Fetihpuri	18

P

Panipat	5
---------------	---

R

Rabindranath Tagor	9
Razi	3
Recaizade Mahmut Ekrem	9
Rousseau	7
Rûş Siddiki	20

S

Sadeed	12, 14, 17
Sağır Nizami	20
Sahir Ludhyanevi	23
Sahira Ansari	30
Savda Mirza	32
Sayyid Muhammad Cunpûri	2
Seccad Ansari	18
Seccad Haydar Yıldırım	18
Shelley	9
Sir Seyyid Ahmed Han 5, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 20	
Sirac Avrang Abadi	3
Sirauddin Sina	3
Sultan Ala al-Din Halaci	1

Ş

Şah Kasım Ali Kasım	3
Şah Mirânci Şams al-'Uşşâk	2
Şah Murad	3
Şayh 'Abd al-Kuddûs Kanbuhi	2
Şayh Burhan al-Din Canım	2
Şayh Hûb Muhammad Çiştî	2
Şayh İmam Bahş Nasih	4
Şayh Muhammad İbrahim Zavk	4
Şayh Şaraf al-Din Bu 'Ali Kalandar	2
Şeyh Abdul Kader	17, 18

Şeyh Ahmed Dekenî	3
Şiblî N'umanî	5, 13, 15

V

Velî Dekenî	3
Victor Hugo.....	7, 8, 9
Voltaire	7, 9

Y

Yekreng.....	3
Yusuf Adilşah	2

Z

Zafer Ali Han.....	18
--------------------	----